

THEOSOFIA

Jaargang 105 nummer 1, februari 2004
Tweemaandelijks tijdschrift van de
Theosofische Vereniging in Nederland
ISSN 0040-5868

Redactie:

Anne Myrthe Iken (hoofddred.),
Els Rijneker (secretaris),
Richard van Dijk,
Elly Kooijman
Elisabeth Raven

Secretariaat redactie:

Tolstraat 154,
1074 VM Amsterdam

Abonnementen: €16 per jaar
(Nederland en België).
Losse nummers: €3.

Zetwerk: Willy Evelein
Druk: AD-Druk bv / Zeist
Omslag ontwerp:
Richard van Dijk

© 2004

Theosofische Vereniging in
Nederland / Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt
worden door middel van druk, foto-
kopie, microfilm, of op andere wijze,
zonder voorafgaande toestemming van
de uitgever.

---

*Deze Theosofia bevat alle inleidingen die professor
P. Krishna hield in Naarden van 23 t/m 25 mei 2003
tijdens het seminar "Inner and Outer Change".*

Inhoud

Inleiding: Innerlijke en uiterlijke verandering	2
De toestand in onze maatschappij	3
Innerlijke en uiterlijke verandering	8
Vragen en antwoorden	14
Kan er relatie zijn zonder conflict?	19
Is het zelf een illusie?	23
Vragen en antwoorden	27
Wetenschap en religie	32
Vragen en antwoorden	37
Boek & periodiek	44
Verenigingsnieuws	46
Adressen Theosofische Vereniging	52

De Theosofische Vereniging is niet verantwoordelijk voor
enigerlei mening in dit tijdschrift tot uiting gebracht tenzij
vervat in een officieel document.

Inleiding: Innerlijke en uiterlijke verandering

Dit nummer van *Theosofia* bevat de lezingen die zijn gehouden door prof. P. Krishna tijdens een seminar dat werd georganiseerd door de Theosofische Vereniging in Nederland in samenwerking met de Vlaamse loges, op het Internationaal Theosofisch Centrum te Naarden van 23 t/m 25 mei 2003.

De redactie van *Theosofia* heeft gemeend deze boeiende en indringende lezingen van prof. Krishna in *Theosofia* te moeten opnemen, zodat alle leden met 'zijn kijk' op het leven kunnen kennismaken.

Transcripties, vertalingen en correcties zijn gemaakt door K. Hesselink, F. van Ierland, A. Iken, E. Kooijman, S. van Osta en G. van der Wal.

Prof. P. Krishna was tot 1986 hoogleraar in de natuurkunde aan de Benares Hindu Universiteit in India. Hij trok zich vrijwillig terug en sloot zich aan bij de Krishnamurti Foundation India als rector van het Rajghat Education Centre in Varanasi. Hier werkte hij tot 2002.

Hij heeft onderzoek gedaan op het gebied van kristallografie en de groei van kristallen en publiceerde hierover twee boeken.

Op dit moment is hij buitengewoon hoogleraar aan de universiteit van Indore in India. Hij is lid van de Indian National Science Academy, New Delhi.

Prof. Krishna is lid van de Theosofische Vereniging en heeft overal in de wereld lezingen gegeven.

De toestand in onze maatschappij

Vrienden, laat ik eerst mijn grote vreugde uitdrukken, nu ik hier na vele jaren terug ben in Naarden en ik zo veel bekende gezichten en oude vrienden zie. Ik ben de Theosofische Vereniging dankbaar dat ze mij hebben uitgenodigd en mij de gelegenheid hebben gegeven om hier vandaag te zijn.

Wat ik in dit seminar met u wil doen is op een heel praktische en pragmatische manier kijken naar de huidige stand van zaken van onze menselijke samenleving, na te gaan wat we de afgelopen eeuw hebben bereikt, met welke problemen we nu geconfronteerd worden en of we in dezelfde richting door moeten gaan of dat we van richting moeten veranderen. Als we van richting moeten veranderen, hoe kunnen we dat dan doen? Dat is in grote lijnen het doel van dit seminar. Van veel van de onderwerpen die wij gaan behandelen, hebben we al eens iets gelezen of we hebben er over horen praten. Maar ik denk dat het altijd de moeite waard is om te proberen op een frisse manier naar iedere situatie te kijken. Zo groeien we in ons begrip en daardoor ontstaat ook de mogelijkheid dat er iets nieuws in ons denken gebeurt.

Ik vraag jullie dus geduldig te zijn als een aantal dingen die ik aanstip nogal elementair klinken.

Als ik nadenk over hoe de menselijke samenleving er aan het begin van de 20^e eeuw uitzag en dat vergelijk met de huidige situatie, dan is het duidelijk dat onze maatschappij in de laatste 100 jaar uiterlijk meer veranderd is dan in de duizenden jaren daarvoor. Er waren problemen zoals hongersnood en pest, slecht vervoer en bijna geen mogelijkheden om wereldwijd met elkaar te communiceren. Er waren geen moderne methoden van landbouw en door een modern systeem van onderwijs en onderzoek hebben we die wel ontwikkeld. We hebben een gezondheidszorg ontwikkeld en we hebben experts op vele terreinen aangesteld die in staat waren veel van de problemen waar we aan het begin van de 20^e eeuw mee geconfronteerd werden op te lossen. We kunnen terecht trots zijn op de vooruitgang die wij geboekt hebben door de ontwikkeling van nieuwe kennis op alle gebieden en vooral op het gebied van de wetenschap en de technologie. Maar hoewel dit waar is, is het niet erg verstandig dat wij op onze lauweren rusten vanwege hetgeen tot nu toe bereikt is en moeten wij ook kijken naar de problemen waar we nu wereldwijd mee geconfronteerd worden. Als ik hierover nadenk en stilsta bij de vraag wat de belangrijkste uitdagingen zijn waar de moderne maatschappij mee geconfronteerd wordt, dan zou ik graag één voor één de volgende onderwerpen behandelen.

Allereerst lijkt het dat wij mensen nog enorm verdeeld zijn. Wij horen bij groepen: nationale groepen, religieuze groepen, taalgroepen, politieke groepen, groepen volgens ras, kaste enz. Dit is een van de grootste problemen die ons de afge-

Besant Hall, 23 mei 2003

lopen duizenden jaren voortdurend vergezeld hebben. Er zijn weinig mensen die de eenheid van deze aarde ervaren en die respect hebben voor al het leven dat er op deze aarde is. Onze problemen zijn nu mondiaal, maar ons denken is dat niet. De economie is mondiaal geworden, wetenschap en technologie zijn mondiaal en de milieuproblemen waar we mee geconfronteerd worden zijn wereldwijd; communicatie en transport hebben de wereld ineen doen schrompelen tot wat nu een 'wereld-dorp' wordt genoemd, maar ons denken is nog steeds dorps gebleven. Dit komt omdat ieder mens geboren wordt in een bepaalde familie, in een bepaald land, in een bepaalde cultuur, met een daarbij behorende godsdienst en hij identificeert zich daarmee en voelt zich één met die mensen die tot zijn cultuur, zijn familie en zijn land horen. Hij leeft mee met het welzijn van deze groep, maar voelt zich afgescheiden van andere groepen in de wereld. Iedere groep voelt zich de concurrent van een andere groep en omdat men zich vooral bekommert om het eigen welzijn, is men bereid andere groepen uit te buiten; men ziet andere groepen als een bedreiging voor eigen veiligheid en bestaan. Alle oorlogen die we om ons heen zien, de terroristische activiteiten, het oproer over de kasten in India, de religieuze ongeregelheden, de rassenrellen en veel van de conflicten en het geweld dat we tegenwoordig in onze maatschappij ondervinden, kunnen teruggevoerd worden naar deze verdeling van mensen in verschillende soorten groepen.

Er zijn weinig mensen die de eenheid van deze aarde ervaren en die respect hebben voor al het leven dat er op deze aarde is.

Dit is geen nieuw probleem, het is er al duizenden jaren. De primitieve mens vocht voor zijn stam en de moderne mens vecht nog steeds, alleen die stammen zijn ver-

vangen door nationale groepen of religieuze groepen. Wij zijn nog steeds in oorlog met elkaar. Onze geschiedenis is een geschiedenis van oorlogen. We moeten ons dus afvragen: Hoe kan dat veranderd worden? Waarom is het niet veranderd? Hebben we meer oorlogen nodig, meer ervaring om te leren dat oorlog geen problemen oplost? Of is het een bepaalde diepe, psychologische factor in onszelf, die verantwoordelijk is voor wat er gebeurt? We hebben ons niet echt bevrijd van deze verdeeldheid, we hebben het geaccepteerd. We hebben alleen geprobeerd een Verenigde Naties te scheppen om uitwendig het probleem op te lossen wanneer het dringend wordt, maar innerlijk, in ons bewustzijn, gaat deze verdeeldheid door. Wij zijn niet in staat om dit probleem grondig op te lossen. Na elke wereldoorlog zijn er beslissingen en resoluties geweest en zijn er organisaties opgericht om te voorkomen dat er meer oorlogen kunnen plaatsvinden. Oorlogachtige situaties blijven voortdurend uitbreken en deze organisaties moeten proberen om een soort vrede tussen de oorlogvoerende landen te stichten. Maar het probleem wordt niet opgelost. Er is dus een diepere oorzaak en tenzij we die oorzaak elimineren, zijn wij alleen maar bezig met de uiterlijke symptomen.

Een tweede probleem dat onze maatschappij bedreigt, is de macht die beschikbaar is gekomen door de vooruitgang in wetenschap en technologie. Zoals ik al aanstipte waren mensen verdeeld in groepen, die dit probleem van wederzijdse haat en geweld duizenden jaar geleden ook al hadden, maar toen hadden we niet de kennis om elkaar te vernietigen. Het probleem is dus dat, nu wij met ons moderne systeem van onderwijs en de zogenaamde vooruitgang die we gemaakt hebben in kennis tot zo'n geweldige macht (inclusief nucleaire macht) zijn gekomen, de wereld een steeds gevaarlijker plaats wordt zolang wij nog verdeeld zijn en elkaar haten. Dit komt doordat we nu in staat zijn tot een veel grotere uiterlijke manifestatie van geweld vanwege die innerlijke haat in ons.

Het derde probleem waarmee onze maatschappij geconfronteerd wordt zijn de milieucatastrofes waarover we iedere dag in de kranten lezen. Ik bedoel verschijnselen als het verminderen van de ozonlaag, het warmer worden van de aarde, woestijnvorming en bodemvervuiling, radioactieve neerslag en andere vormen van vervuiling, die alle een nevenproduct zijn van de industriële beschaving die we opgebouwd hebben, die op zijn beurt is voortgekomen uit de vooruitgang van wetenschap en technologie. Ik wil niet ingaan op de details van deze problemen, omdat we er allemaal bekend mee zijn, zij staan elke dag in onze kranten. Ik wil de diepere vraag stellen vanuit welke bron deze problemen voortkomen. Als we naar de bron kijken, dan zien we dat de mens miljoenen jaren lang als deel van de natuur heeft geleefd. Hij voelde een zekere liefde, een zeker respect niet alleen voor de levende dingen, maar voor de hele natuur, inclusief bomen, bergen en rivieren. Hij had het gevoel dat ze op de een of andere manier heilig waren. Maar gedurende de afgelopen paar honderd jaar heeft de industriële vooruitgang onze kijk op de natuur veranderd. Nu denken we dat we meester over de natuur zijn; dat de natuur een bron is die bedoeld is voor economische ontwikkeling. Als je dat koppelt aan de nationale competitie om het grootste deel van die bron voor zichzelf te krijgen, dan zie je dat ieder land wedijvert met een ander land om de eerste te zijn om die bronnen die de natuur biedt te exploiteren. Daardoor hebben deze concurrerende geest en de industrialisatie onze relatie met de natuur volledig veranderd.

Zelfs een land als Amerika, dat misschien de welvarendste natie op aarde is, is niet bereid de overeenkomst ter bescherming van het milieu te tekenen, omdat men nog steeds hebzuchtig is m.b.t. de handelsvoordelen en de welvaart die verkregen kan worden door de natuur leeg te halen. Dit probleem van ecologische instabiliteit en milieucatastrofes verdwijnt dus niet alleen door uiterlijke controles. We moeten kijken naar de manier waarop we

de natuur beschouwen en hoe we er mee verbonden zijn. Tenzij we in onze relatie met de natuur grondig veranderen, twijfel ik sterk of wij door uiterlijke controles in staat zijn deze problemen op te lossen. We moeten tenminste overwegen of we dit kunnen. De natuurlijke bronnen zijn ten slotte beperkt, maar de menselijke hebzucht is onbeperkt. Dus óf we beheren de natuurlijke bronnen óf we moeten leren de hebzucht in ons zelf te beheersen. We moeten dus beslissen wat beperkt en wat onbeperkt is.

De geest van de democratie is de geest van nederigheid. Het is de geest van samenwerken met een wederzijds respect voor elkaar.

Een vierde probleem komt voort uit het feit dat veel van de regeringen, vooral in de Derde-wereld landen, nog steeds dictatoriaal zijn. Het is onze ervaring dat de grootste misdaden in de afgelopen eeuw hebben plaats gevonden onder een dictator. De holocaust gebeurde onder een dictator en we hebben nu vernomen dat het aantal wreedheden dat in Rusland in de tijd van Stalin werd bedreven zelfs nog groter was dan het aantal wreedheden onder Hitler in Duitsland, omdat je onder een dictatuur met succes kunt verbergen wat je aan het doen bent. De pers is niet vrij en informatie is niet beschikbaar. Het is niet zo dat er geen wreedheden worden begaan in democratische gemeenschappen, of dat de democratie automatisch wreedheid uitroeit, maar het is zeer zeker een bescherming tegen extreme wreedheden op grote schaal. Maar democratie is niet eenvoudigweg een kwestie van de vrijheid hebben om eens in de vier of vijf jaar een politiek leider te kiezen, of vrijheid van pers, van handel etc. We moeten tot een algehele geest van democratie komen. Als ik zeg dat democratie nodig is voor onze samenleving, dan bedoel ik niet alleen de uiterlijke vorm van democratie, die we tegenwoordig in

veel van onze landen hebben, maar ook de geest van de democratie. De geest van de democratie is de geest van nederigheid. Het is de geest van samenwerken met een wederzijds respect voor elkaar. In essentie is het: zeggen dat niemand van ons echt weet wat de beste manier is om de samenleving te organiseren. Laten we dus bij elkaar komen en overleggen en bespreken wat de juiste manier is. Door deze discussie zullen we onszelf kennis bijbrengen over de betrokken onderwerpen. En als we onszelf op die manier ontwikkeld hebben, dan zullen we beslissen hoe we zullen handelen, óf door een meerderheid van stemmen óf door consensus en dan (op experimentele wijze) die manier van handelen uitproberen. Als het niet werkt gaan we weer bij elkaar zitten om te overleggen en om beslissingen te nemen en van richting te veranderen. Dit betekent dus: een geest van wederzijds respect, een geest van experimenteren en van nederigheid.

Ik ben bang dat zelfs in die landen die beweren dat ze democratieën zijn de geest van de democratie vaak gemist wordt. Want wanneer je de macht van het geld of van de politiek gebruikt om stemmen te beïnvloeden of te kopen of wanneer je probeert de pogingen van de andere politieke partij om een natie op te bouwen te saboteren, dan functioneer je ondemocratisch, dan functioneer je niet in de geest van de democratie.

Onze problemen zullen alleen opgelost worden wanneer we ook de geest van democratie tot stand brengen.

We hebben dus geen beschaafde democratie. We hebben een onbeschaafde democratie, oppervlakkig, alleen democratisch naar de vorm, niet naar de geest. Daarom zien we zoveel geweld en wreedheid en corruptie, ook in zogenaamde democratieën. Dit probleem zal niet verdwijnen door eenvoudigweg de uiterlijke vorm van democratie te hebben, het is nodig dat

de democratische geest deel uitmaakt van ieder individu. Een dictator is niet alleen een probleem wanneer hij aan het hoofd staat van een regering, maar ook wanneer hij aan het hoofd staat van een gezin, een bedrijf, een universiteit. We moeten dus een innerlijke verandering tot stand brengen van de dictatoriale benadering van het leven naar een democratische benadering. We moeten ons afvragen of het voldoende is uiterlijk te veranderen en een vorm van democratie te scheppen, of dat we ook een innerlijke verandering tot stand moeten brengen. Onze problemen zullen alleen opgelost worden wanneer we ook de geest van democratie tot stand brengen.

Als vijfde probleem zie ik de teloorgang van het instituut van het gezin en de samenwerking tussen man en vrouw wanneer ik naar onze gemeenschap kijk. Het percentage echtscheidingen in de economisch meer ontwikkelde landen is tot boven de 50% gestegen. Men zegt dat er nu meer huwelijken worden verbroken dan dat er nieuwe huwelijken plaatsvinden. Het instituut van het huwelijk werd ingesteld door de menselijke gemeenschap omdat het de beste manier leek om onze verantwoordelijkheid te vervullen ten aanzien van de jongere generatie. Niemand heeft een betere manier gevonden om die verantwoordelijkheid te vervullen dan door een kind op te voeden in een huis met twee ouders die dat kind voortgebracht hebben. De teloorgang van het gezin is dus niet zo maar een kwestie van seksuele vrijheid, maar heeft een diepgaande invloed op deze fundamentele voorwaarde van onze verantwoordelijkheid ten opzichte van de opvoeding van kinderen in de samenleving. Als we dit probleem niet oplossen, dan zullen we merken dat de jongere generatie gewelddadiger en onzekerder is, omdat zij in een onveilige atmosfeer opgroeit. We moeten heel diep op de vraag ingaan waarom de samenwerking tussen man en vrouw mislukt. Ik pleit niet voor het oude systeem waar de man de vrouw domineerde, dat heeft zijn eigen ondergang voort gebracht.

Vriendschap gebaseerd op gelijkwaardigheid is de enige vriendschap, anders is het een vorm van slavernij waar men over roddelt en wreedheid is daar inherent aan. We moeten dus niet het principe van het huwelijk behouden ten koste van de dominantie. De vraag is of wij samen kunnen blijven werken en leven in genegenheid en gelijkwaardigheid en ware vriendschap en onze verantwoordelijkheid ten aanzien van onze kinderen kunnen vervullen.

Tenslotte is er het probleem van een zekere inertie in de maatschappij, die er voor zorgt dat we de dingen herhalen en die het zo moeilijk maakt om aan een probleem werkelijk een einde te maken. Iemand introduceerde bijvoorbeeld ongeveer 5000 jaar geleden het kastenstelsel in de Indiase samenleving. We weten niet wat voor vorm het toen had, maar in de vorm waarin het tegenwoordig in praktijk gebracht wordt is het een gevaarlijke en discriminatoire bedreiging in de hedendaagse samenleving. Ondanks alle wetten om er een eind aan te maken en de poging van de regering om een sfeer van gelijkwaardigheid te scheppen, gaat het gewoon niet weg. Het vooroordeel gaat gewoon van de ene generatie over op de andere, alsof het een infectie is. Zo is het ook in alle andere menselijke gemeenschappen. De Joden vertellen hun kinderen dat de Arabieren hun vijanden zijn en de Arabische kinderen wordt verteld dat de Joden hun vijanden zijn. De ouderen sterven, maar hun vooroordelen gaan door in het denken van de jongeren. Hoe moet die verdeeldheid ooit eindigen? Tenzij we een onderzoekende geest scheppen die alles wat door de ouderen verteld wordt onderzoekt en zich er niet blindelings aan conformeert, vrees ik dat er geen radicale verandering mogelijk is. Dit betekent dat de opvoeding niet een conformerende geest moet scheppen maar een onderzoekende geest die zich er van bewust is dat hij in vooroordelen gevangen zit en die zich wil bevrijden door een zoektocht naar waarheid en rechtvaardigheid. Ik ben bang dat we dat in geen enkel land doen. Opvoeding is een middel geworden

om eerder onze bijzondere vorm van illusies te verspreiden dan de zoektocht naar waarheid.

Als we al deze problemen in de maatschappij van vandaag onder ogen zien, kunnen we dan werkelijk beweren dat we intelligente mensen zijn? Of hebben we op een onintelligente manier gedefinieerd dat intelligentie alleen maar betekent dat we op een handige manier gebruik maken van de gedachte in een bepaalde richting? Is wijsheid, wat betekent ons zelf begrijpen, niet nodig voor intelligentie? Ook moeten we vragen of de problemen die ik net genoemd heb zullen verdwijnen door meer vooruitgang van het soort dat we al hebben? Hebben we werkelijk steeds snellere computers nodig, nog snellere vliegtuigen, snellere communicatiemiddelen? Of gaan we die richting alleen maar op uit loomheid, omdat, als dat waar is, wij niet veel verschillen van keizer Nero, als we lachen omdat hij viool stond te spelen, terwijl Rome in brand stond: is dat wat wij geleerd hebben te doen? Zijn we ook niet met onze computers aan het spelen terwijl onze maatschappij in brand staat en wij geconfronteerd worden met al die catastrofale problemen die we zelf veroorzaakt hebben?

Over deze vragen zullen we ons op dit seminar beraden met een geest die zowel wetenschappelijk als religieus is. Wetenschappelijk in de zin van bij de feiten blijven, niet sentimenteel zijn, precies, zonder een autoriteit te accepteren, om bewijzen vragen, de waarheid aanvoeren als het onbekende en vertrouwend op waarneming en onderzoek om deze te ontdekken; en religieus in de zin van het hebben van een bepaald vermogen tot affectie, respect en schoonheid, het waarderen van liefde, mededogen en rechtvaardigheid van zich bewust zijn van de beperkingen van kennis en rede en proberen om het leven op een holistische wijze te begrijpen, om te ontdekken wat werkelijk heilig is.

Innerlijke en uiterlijke verandering

Vrienden, vanmorgen hebben we gezien dat onze maatschappij zich gesteld ziet voor een aantal diepgewortelde problemen. Sommige van deze problemen zijn van recente oorsprong, terwijl andere, zoals oorlog, ons sinds duizenden jaren achtervolgen. Ik wil het hebben over de manier waarop we deze problemen tot een einde zouden kunnen brengen, hoe we een maatschappelijke transformatie in gang kunnen zetten. We zouden enerzijds deze problemen vanaf de buitenkant kunnen aanpakken en vervolgens hopen dat deze uiterlijke verandering een verandering in de mens met zich meebrengt, in het bijzonder in de levenshouding. Anderzijds zouden we kunnen proberen een transformatie te bewerkstelligen in het individu, in de hoop dat dit een transformatie in de maatschappij op gang brengt. Met andere woorden, de vraag die nu centraal staat is: hebben maatschappelijke veranderingen een innerlijke verandering tot gevolg en veroorzaakt een innerlijke verandering wijzigingen op het uiterlijk gebied?

De communisten hebben getracht de maatschappij te veranderen van buitenaf. Ze probeerden gelijkheid te creëren door iedereen dezelfde voordelen te bieden, hetzelfde salaris enz. Ze probeerden tevens elk geloof in God uit te bannen en elke vorm van religie in de samenleving te voorkomen door deze wettelijk te verbieden. Tegelijkertijd werd door de staat getracht kwalijke zaken zoals prostitutie en misdaad te onderdrukken door het opleggen van zeer strenge wetten. Gedurende bijna 70 jaar zijn we getuige geweest van dit experiment zowel in Rusland als in de satellietlanden. Aan het eind van deze periode was er echter geen belangrijke verandering van het individu in Rusland te zien en de maatschappij is er niet vrij van misdaad, prostitutie of enige andere vorm van kwaad welke men van buitenaf trachtte te onderdrukken.

In de zogenaamd democratische landen hebben we ook getracht met misdaad om te gaan door het installeren van een politiemacht en een systeem van wetgevingen en rechtbanken die de misdadiger moeten bestraffen. Dit alles heeft misschien de uiting van misdaad in bepaalde mate in toom gehouden, maar dit heeft er niet voor kunnen zorgen dat de misdaad totaal verdwenen is. Het is dus duidelijk dat externe controle alleen effect heeft op de symptomen, de manifestatie van de kwaal, maar het geneest die kwaal niet. De mens heeft ook zijn eigen geweten bij wijze van “innerlijke politiemans” gebruikt en geprobeerd om het geweld – waaronder hebzucht, woede en haat – in hemzelf zowel als in anderen te beheersen. Hij heeft getracht om de geboden en verboden van zijn specifieke religie te volgen, maar hij

heeft voortdurend gefaald om volgens deze idealen te leven. Een van buitenaf opgelegde discipline lost klaarblijkelijk het probleem niet op vanuit de wortel: het beheerst enkel het verschijnsel.

Daarom is het eigenlijk niet redelijk van ons om een fundamentele transformatie in de maatschappij te verwachten ten gevolge van veranderingen opgelegd door de regering of door een religieuze autoriteit en preken die tot dusver de mensheid niet hebben kunnen veranderen. Want de maatschappij is zoals zij is, omdat wij zijn zoals wij zijn. Dus onze verwachting dat de maatschappij fundamenteel kan veranderen zonder dat wij veranderen lijkt niet erg redelijk. Toch hebben we dat al die tijd geprobeerd in alle samenlevingen ter wereld. We gaan ervan uit dat een nieuwe organisatie, een nieuwe regeringsvorm, een ander wetstelsel of een nieuwe religie automatisch vrede, harmonie, geweldloosheid en welvaart zal brengen in de maatschappij. Er zijn reeds grote religieuze leraren geweest en grote politieke leiders, maar uiteindelijk bevindt onze samenleving zich nog steeds in de staat die ik beschreven heb.

Ik denk dat het belangrijk is om inzicht te krijgen in de relatie tussen het individu en de maatschappij. Een samenleving is tenslotte een verzameling van miljoenen individuen. Als iedereen gewelddadig, hebzuchtig, egocentrisch en hatelijk is, is het dan mogelijk om een vreedzame, harmonieuze samenleving tot stand te brengen waarin geen misdaad of geweld bestaat? We kunnen het geweld in bepaalde richtingen beheersen, maar dit zal ontegenzeggelijk in andere richtingen uitbarsten. De manier waarop het geweld zich manifesteert in een vrije democratische maatschappij verschilt van die in een communistische maatschappij, maar in geen van beide gevallen verdwijnt het geweld. We kunnen bepaalde manifestatievormen verkiezen boven andere, maar men kan als samenleving niet vrij zijn van geweld tenzij de individuele mensen ophouden gewelddadig te zijn. Het is enigszins vergelijkbaar met chemie: we leren studen-

ten dat als je calcium, koolstof en zuurstofatomen bij elkaar brengt, calciumcarbonaat ontstaat. De eigenschappen van die stof worden bepaald door de eigenschappen van de samengestelde elementen. Op dezelfde manier worden de eigenschappen van de samenleving bepaald door die van de individuen die er deel van uitmaken. Dat is ook de reden waarom er fundamenteel slechts zeer weinig verschil is tussen de ene maatschappij en de andere. De problemen van groepsvorming, geweld, conflict en ecologische onevenwichtigheid waarover wij vanochtend spraken bestaan in iedere samenleving. Deze problemen kunnen nadrukkelijker aanwezig zijn, nu eens in de ene, dan weer in de andere samenleving, maar dat is slechts een kwestie van omstandigheden. Als ieder individu gewelddadig is dan creëer je in de samenleving een zee van geweld en dan kan er een storm opsteken, nu eens in Kashmir, dan weer in Ierland, soms in Joegoslavië, maar de mogelijkheid van een storm is overal aanwezig.

Krishnamurti gaf eens een voordracht in Varanasi, kort na de moordaanslag op Gandhi en men stelde hem de vraag: "Wat heeft tot de moord van Gandhi geleid?" En hij antwoordde: "Ieder van jullie die zich afgescheiden opstelt door kaste, religie of taal etc, is verantwoordelijk voor die moord." Volgens de wet is uiteraard diegene verantwoordelijk die de trekker overhaalde en dat is dan ook degene die gearresteerd wordt en opgehangen. Maar welke factoren hebben deze mens voortgebracht? Een kind wordt niet als moordenaar geboren; het is de maatschappij die een misdadiger van hem maakt. Zo maakt aan de ene kant de samenleving criminelen en aan de andere kant ontwerpt ze een mechanisme om van criminelen af te raken! Op dezelfde manier scheppen we door haat en verdeeldheid de oorzaken van oorlog en hebben we tegelijkertijd een organisatie als de Verenigde Naties in het leven geroepen wiens taak erin bestaat om oorlog te voorkomen. Dit zelfde zie je ook in onze eigen individuele levens. Als ik gewelddadig ben dan wil ik geweldloosheid

beoefenen. Ik schep een idee van geweldloosheid en ik probeer de uiting van geweld in mijzelf te onderdrukken. Maar echte geweldloosheid is niet alleen een kwestie van iemand niet slaan. Ieder gevoel van haat in onszelf is evenzeer geweld. Wanneer noemen we een gevecht overigens “oorlog”? Wanneer groepen mensen elkaar haten dan is er reeds sprake van psychologische oorlogsvoering, maar we noemen het slechts oorlog wanneer deze haat tot een bepaalde uiting komt, bijv. beschietingen en luchtaanvallen. Tegen de psychologische oorlogsvoering maken we eigenlijk geen bezwaar, maar wel tegen de fysieke uitdrukking ervan. Op dezelfde manier maken we geen bezwaar tegen verdeeldheid tussen mensen, maar wel wanneer er onderling relletjes ontstaan.

De mate waarin geweld zich voordoet is afhankelijk van bepaalde omstandigheden. Wanneer de haat onhoudbare hoogten bereikt zijn fysieke moord en geweld het gevolg. Recent was er oorlog in Irak en deze werd vermoedelijk uitgevoerd om problemen op te lossen. Duizenden mensen zijn echter in dat proces omgekomen en het volk vindt dat hen gigantisch onrecht werd aangedaan. Deze haat in de mensen zaait reeds het zaad voor de volgende oorlog. Als je oorlog vanuit historisch perspectief bestudeert, zie je dat iedere oorlog het zaad heeft gezaaid voor de volgende. Daarom wordt wel eens gezegd dat oorlog begint in het denken van de mens. Echter, we kijken niet naar oorlog op het geestelijk vlak, maar naar de uiterlijke manifestatie ervan. Het is alsof je voortdurend bulten krijgt op verschillende delen van je lichaam, alsof je via medicijnen probeert om één voor één van de bulten af te komen, zonder je evenwel af te vragen hoe het komt dat je over je hele lichaam bulten krijgt! Ook kunnen de uiterlijke middelen die we vervaardigen om met de problemen om te gaan in zekere mate het probleem zelf in stand houden. Als er geen dokters waren om ons te genezen, dan zouden we veel voorzichtiger zijn met het behouden van onze gezondheid en ons lichaam in goede conditie houden. Maar nu kunnen

we ons een spijziek leven veroorloven en als het lichaam het niet meer aankan dan is het de taak van de dokter om dit te verhelpen. Het medisch systeem helpt niet alleen om ziekten te genezen, maar het helpt ons ook bij het doorgaan met een foutieve levensstijl. En zo nemen we evenmin verantwoordelijkheid voor het ontstaan van oorlogen of het voortbrengen van criminelen in de maatschappij. Daarom komt er geen eind aan onze problemen. Zolang we ons tevreden stellen met een oppervlakkige benadering en beheersing van die problemen, zullen ze nooit opgelost worden; zolang de diepere oorzaak niet wordt weggenomen zal het gevolg blijven bestaan.

Vandaar dat een grondige transformatie van de samenleving alleen maar mogelijk is via een transformatie van de individuele mens. En het individu verandert niet alleen op basis van een wijziging in zijn ideeën. Soms schijnt het ons toe dat een mens met communistische ideeën erg verschilt van een mens met kapitalistische of democratische ideeën. Bekijk je beiden van iets dichterbij, dan zie je dat er toch niet zo'n groot verschil tussen hen bestaat. Allebei zijn ze hebzuchtig, egoïstisch, willen ze slagen in het leven, rijkdom vergaren, zich omringen met comfort en zijn ze ambitieus, alleen wil de ene dit allemaal bereiken op de ene manier en de andere op een andere manier. Er bestaat een grapje hierover dat ik graag met jullie wil delen. Het grapje vertelt dat Breshnjev's moeder zeer oud was en in haar dorpje leefde. Hij was erg dol op haar en dus ging hij elk weekend naar haar toe om haar te bezoeken. Zij had een geweldige affectie voor hem en daarom vroeg ze hem vaak: “Lief, heb je genoeg te eten?” En hij verzekerde haar dan: “Mamma, maak je geen zorgen, de graanschuren zitten vol en ik kan zoveel eten als ik wil.” “Ja, mijn jongen, maar heb je een auto om je te verplaatsen?” En hij antwoordde: “Natuurlijk Mamma, ik heb een hele vloot auto's ter beschikking waaruit ik elke auto kan kiezen die ik wil.” “Maar heb je dan een huis om in te leven?” En hij zei: “Ja Mamma, ik woon in een huis als een paleis zo groot, met wel twintig slaap-

kamers met badkamer, dus moedertje, maak je nu maar geen zorgen. Je kunt altijd bij mij komen wonen.” “Ja, mijn jongen, maar wat gebeurt er als de communisten komen?” Hij leefde als de tsaar, hoewel hij het boegbeeld was van de communisten.

Beoordeel dus nooit iemand op woorden of ideeën. Het wezen van de mens schuilt in het bewustzijn. En om in het wezen van iemand door te dringen, moet hij ontdaan worden van alle bezit en goederen, zowel materieel als mentaal, te weten de kennis en gedachten in zijn hoofd. Dan pas krijg je het bewustzijn van die mens te zien. En dit bewustzijn hangt af van de wijsheid waarover hij beschikt. Je kunt zowel wijze mensen als gewelddadige en onwetende mensen vinden in alle culturen en religies. We hechten enorm belang aan iemands geloof of iemands ideeën, maar zijn deze echt zo enorm relevant? Is het interessant om van een wijze, liefdevolle, geweldloze en meedogende mens te weten of hij Hindoe, Jood, christen of atheïst is? En is het belangrijk om te weten of een bekrompen, zelfzuchtig, hatelijk en gewelddadig iemand Hindoe, moslim, christelijk of atheïst is?

Graag zou ik jullie een parabel willen vertellen. Jezus Christus had nog nooit een voetbalwedstrijd gezien. Dus vraagt hij Petrus: “Kun je me meenemen om samen naar een voetbalwedstrijd te gaan kijken.” “Uiteraard mijnheer”, antwoordt Petrus, “ik zal ervoor zorgen.” En zo nam Petrus hem mee naar een Ierse voetbalmatch waarin de katholieken speelden tegen de protestanten. Christus keek zeer geamuseerd en geïnteresseerd naar de voetbalmatch en de katholieken maakten de eerste goal. En Jezus was door het dollen heen, klapte in zijn handen, gooide zijn hoed hoog in de lucht en riep: “Hoera!” Het spel zette zich voort en Jezus volgde het spel opnieuw met grote interesse. Toen maakten de protestanten een goal. Opnieuw was Jezus door het dollen heen, klapte in zijn handen en gooide zijn hoed hoog in de lucht en riep: “Hoera!” Een man die vlak achter hem zat was hoogst

verbaasd over zijn gedrag, klopte hem op zijn schouder en vroeg hem: “Ogenblikje, meneer, aan welke kant staat u eigenlijk?” En Jezus antwoordde: “Ik sta aan geen enkele kant, ik geniet gewoon van het spel.” De man bekeek hem even en zei: “O, dus u bent atheïst!”

Dat gebeurt er wanneer we zeer veel aandacht besteden aan etiketten. We hebben etiketten geplakt op mensen – Islamieten, Christenen, Hindoes, Amerikanen, Indiërs, Britten etc. Dit etiket verandert niets aan de mens zelf! Ik kan mij morgen aansluiten bij een christelijke kerk en christen worden maar dat verandert niets in mijzelf. Er vindt slechts dan een fundamentele verandering in de mens plaats wanneer zijn bewustzijn wordt getransformeerd van binnenuit. Bewustzijnsverandering is niet hetzelfde als verandering van ideeën.

Uiteindelijk kan een professor in de filosofie alles weten over de Boeddha, wat de Boeddha onderwezen heeft, of wat Jezus onderwezen heeft, maar hij heeft daarom nog niet de liefde en het mededogen van Jezus en hij is nog niet vrij van geweld zoals de Boeddha.

De religieuze zoektocht is daarom geen intellectuele zoektocht, maar een zoektocht naar bewustzijnstransformatie. Slechts wanneer je het geweld in je bewustzijn hebt kunnen opheffen, ben je werkelijk geweldloos. Wanneer we trachten onszelf discipline op te leggen, dan wil dat in feite zeggen dat we lui zijn, want waarom zou je jezelf discipline opleggen als je niet lui bent? Op een zelfde manier probeer je moed te ontwikkelen alleen wanneer je bang bent. Immers, als je niet bang bent, waarom zou je dan moed moeten ontwikkelen? In werkelijkheid zijn we dus het tegenovergestelde van dat wat we trachten te ontwikkelen en dat is geen intelligente manier van transformatie. Laten we naar de feiten kijken. Het is een feit dat er geweld zit in mij. Dat feit heeft een oorzaak. Als ik die oorzaak wegneem, dan verdwijnt het geweld in mij vanzelf. Het is net als wanneer je herhaaldelijk ziek wordt, dan heeft dat steeds een oorzaak en

wanneer je deze oorzaak ontdekt en wegneemt dan verdwijnt de ziekte. Dus wanneer ik onvoldoende energie heb en me lui voel, dan moet ik eigenlijk de oorzaken van dat luie gevoel opsporen en die weg nemen, om zo actief en energiek optreden te bevorderen. Anders blijf je gevangen in het heen en weer geslingerd worden tussen tegengestelden en daarin schuilt geen echte transformatie.

Zolang er geen transformatie van bewustzijn plaatsvindt in het individu er evenmin transformatie plaats in de samenleving. Daarom zien we geweld in bijv. de christelijke maatschappij, de Hindoe-maatschappij of de Joodse maatschappij. Het geweld verdwijnt niet door geloofsconcepten. De verdeeldheid die we voelen tussen onszelf en de andere mensen is slechts gebaseerd op het belang dat we hechten aan etiketten, aan benoeming. Feitelijk verschillen we in niets van al die anderen. We beelden ons alleen maar in dat we enorm verschillen. Een mens is zowel lichaam als bewustzijn. Zijn we verschillend van lichaam? We kunnen deze vraag voorleggen aan een bioloog of een dokter en hij zal ons vertellen dat alles hetzelfde is bij iedereen, de bloedcirculatie, de ademhaling, de wijze waarop de organen functioneren etc. Maar uiterlijk kan de huidskleur verschillen, het haar ook, omdat we leven in verschillende klimaten. Ook kunnen we onszelf de vraag stellen of we dan zo erg verschillen op het vlak van bewustzijn. Je zou die vraag aan een psycholoog kunnen voorleggen en hij zal zeggen dat in wezen onze instincten dezelfde zijn, net zoals de gevoelens van angst of zorgen, van verlangen, jaloezie, of bezitterigheid hetzelfde zijn bij alle mensen. Alleen de kleine complexen in iemands leven verschillen een klein beetje van die van iemand anders. In wezen zijn we dus broeders en niet verschillend van elkaar. En het verschil dat we voelen is gebaseerd op illusie die weer voortkomt uit de eigen verbeelding en neiging om veel belang te hechten aan een paar onbenullige details. De universele broederschap van mensen is dus niet iets dat in de toekomst bereikt moet worden,

maar het is een feit dat we nu moeten zien!

Als we ons de broederschap der mensheid voorstellen als een doel voor de toekomst, dan geven we onszelf daarmee de toestemming om verdeeld te blijven tot op dat moment. De Boeddha zei: "Twee menselijke wezens verschillen slechts van elkaar zoals twee kaarsen van elkaar verschillen en dat verschil is niet meer dan het verschil tussen de kaars nu en een half uurtje geleden." Ziet u, wat is het verschil tussen u en mij? We hebben 1 miljoen jaar aan evolutionair verleden gemeen, daarom zijn onze instincten dezelfde en functioneren ons lichaam en onze emoties op dezelfde manier. Maar vanaf uw geboorte tot nu hebt u andere ervaringen opgedaan dan ik en daarom zitten er andere ervaringen in uw geheugen opgeslagen dan bij mij. En ik heb op mijn beurt andere ervaringen opgedaan waardoor er andere ervaringen in mijn geheugen werden opgeslagen. Maar tien jaar geleden had ik nog niet die ervaring die ik de laatste tien jaar heb opgedaan. Het verschil tussen deze Krishna van vandaag en die van tien jaar geleden ligt in het geheugen en dat is dan ook meteen het verschil tussen u en mij. Feitelijk is er dus niet zo'n gigantisch verschil tussen u en mij. Het gevoel van verschil en afgescheidenheid is een illusie en komt voort uit het feit dat ik mijzelf geïdentificeerd heb met dit lichaam en deze geest, en dat u zich geïdentificeerd hebt met uw lichaam en uw geest. Wanneer ik mijzelf identificeer met iets en ik noem het "van mij" dan wordt dat ding heel belangrijk in mijn bewustzijn omdat het mijn eigendom is, mijn religie en mijn opinie. Het belang komt dus niet door het verschil, maar door dit toe-eigenen en dat is een actie van het ego. Dit ego nu is onze eigen schepping. En omdat het onze eigen schepping is, kunnen we het ook weer ongedaan maken. Iets wat de natuur geschapen heeft, kan ik niet ongedaan maken, ik kan alleen dat ongedaan maken dat ontstaan is door mijn eigen inbeelding. Ik kan namelijk leren niet te scheppen. Maar dan moet ik wel uitvinden hoe mijn eigen gedachten functioneren en

hoe mijn gevoelens in mij opkomen. Dit proces van zelfontdekking over hoe we functioneren kunnen we niet ondergaan door een boek te lezen, omdat boeken slechts ideeën aanreiken. Het proces vraagt om zelfobservatie. Ideeën uit een boek kunnen nuttig zijn, vooropgesteld dat we ze benaderen als vragen. Als ik echter accepteer wat de Boeddha heeft gezegd, dan wordt het alleen maar een idee voor me. Stel ik mijzelf de vraag, "Wat bedoelde de Boeddha hiermee?" en wil ik de waarheid achterhalen van hetgeen hij gezegd heeft, dan dien ik dit eveneens te onderzoeken in mijn eigen leven en de waarheid hiervan opnieuw te ontdekken.

Ik las een interessant commentaar van Krishnamurti. Hij zei: "Boeddhisme bestaat omdat niemand echt begreep wat de Boeddha zei." Als je echt grondig begrijpt wat Jezus zegt, waarom heb je dan het christendom nodig? Het christendom bestaat om een christen van je te maken en om je duidelijk te maken wat Christus zei. Maar van wie leerde Jezus? Van wie leerde de Boeddha? Ze leerden alles zelf. Een fundamentele waarheid kan niet van iemand anders geleerd worden omdat dit soort leren zich op het niveau bevindt van de waarneming en niet op het niveau van de ideeënvorming. Noch een boek noch een ander mens kan je de waarheid schenken. Kennis is slechts de idee van de waarheid. De idee van de waarheid verschilt totaal van de waarneming ervan. Alleen de waarneming van de waarheid kan de illusie in het verstand beëindigen. En alleen het beëindigen van de illusie kan het bewustzijn werkelijk transformeren.

Als ik de illusie van het kastenstelsel koester, omdat ik opgroeide in de Indiase samenleving, dan bekijkt mijn geest de mensen vanuit dat kastenstelsel en kijkt hij neer op de shudra en kijkt hij op naar de Brahmin. Wanneer ik mezelf van deze illusie bevrijd heb dan benader ik de mensen anders; dan ben ik niet geïnteresseerd om te weten tot welke kaste iemand behoort. Wanneer er geen etiket is dan moet ik naar de mens zelf kijken en kom ik in con-

tact met het wezen van die mens, en niet met zijn beeld. Dat is het probleem van het mens-zijn: we kunnen iemand haten die we zelfs nog nooit hebben gezien, met wie we geen ruzie hebben, alleen maar omdat iemand ons vertelde dat hij Islamiet is, of Hindoe of Jood. We kunnen haat in ons bewustzijn oproepen op basis van ideologische verschillen. En omdat dit op ideologie gebaseerd is, kan het ongedaan worden gemaakt. Je kunt zien welke schade de ideologie aanricht en weigeren nog langer die ideologie aan te hangen. Dat noemen we zelfkennis – wanneer je het foute of het gevaar van een illusie onderkent. Daardoor valt die illusie weg. Wanneer dat gebeurt, heeft dat inzicht je bewustzijn werkelijk getransformeerd en niet alleen gecontroleerd. Zo zit de zoektocht naar zelfkennis in elkaar en alleen in deze zelfkennis ligt wijsheid. Wijsheid transformeert het bewustzijn, kennis niet.

De leraar in de boeddhistische filosofie is in zijn bewustzijn identiek aan elke andere mens. Het grootse aan de Boeddha ligt niet in de voordrachten die hij gaf. Ook al had hij geen voordrachten gehouden, dan nog zou hij groots zijn. Het bijzondere aan de Boeddha was dat hij dat bewustzijn ontdekte dat een einde maakte aan zorgen, geweld en haat in hemzelf. Hetzelfde geldt voor Jezus of de andere wijze mensen waarover we het gehad hebben. Socrates overwon zelfs de angst voor de dood. Een mens kan zichzelf dus bevrijden, maar deze bevrijding vereist de zoektocht naar zelfkennis. Zonder die zelfkennis is er geen werkelijke verandering of transformatie van bewustzijn. En zolang het bewustzijn niet verandert, kan het individu niet veranderen. En zolang er geen verandering optreedt in het individu, kan er geen fundamentele verandering ontstaan in de maatschappij. Je kunt je wegen en je badkamers vernieuwen, maar je zult op die manier niet van de haat in je hart af komen. Zoals we vanmorgen zagen, ligt het probleem niet in de badkamer, het probleem is de haat in het hart, het is de afgescheidenheid.

Vragen en antwoorden

Vraag: U zegt dat het menselijk bewustzijn geen evolutie heeft doorgemaakt. Hoe komt het dan dat we vandaag de dag geen slavernij hebben?

P.K.: Ik denk dat er verandering is geweest in de manier waarop de wanorde in het denken zich manifesteert in de buitenwereld. Maar er heeft geen werkelijke, diepe verandering in het menselijk bewustzijn plaatsgevonden. Dus zien we dat de vorm van slavernij die er in de middeleeuwen was, nu niet meer bestaat, maar er is nog steeds overheersing. Die grove vorm van overheersing zie je niet meer. Werkelijke invallen van het ene land in het andere en kolonisatie is beëindigd, maar economische exploitatie bestaat nog steeds. Dat is wat ik bedoel als ik zeg dat de uiterlijke vorm van de wanorde iets veranderd, beter geworden is, maar van binnen lijkt de toestand van bewustzijn niet veranderd. En de diepere vraag is natuurlijk: Waarom is dat zo? Het enige dat nodig is om een ego te vormen is geheugen, fantasie en het instinct om dat wat plezierig is te volgen en pijn te vermijden. Dit hebben alle mensen gemeen. Deze eigenschappen hadden de mensen 2000 jaar geleden en die hebben wij nu nog steeds. Planten en dieren hebben deze vermogens niet in de mate waarin wij ze hebben en daarom kunnen ze niet egoïstisch zijn. Ze reageren alleen volgens hun instinct, dat door de natuur zo geregeld is en ze worden door hun instinct en andere eigenschappen beperkt. Neem bijvoorbeeld de seksualiteit. Seksualiteit is er in planten, seksualiteit is er in dieren en seksualiteit is er in de mens. Die is tot ons gekomen door de evolutie. Maar wanneer deze verbonden wordt aan onze fantasie en ons denken, verandert het in lust, pornografie, verkrachting en allerlei andere vormen die je niet bij andere soorten vindt.

23 mei 2003

Dus moeten we leren wat het juiste gebruik van deze vermogens is die we door evolutie verkregen hebben en daar is zelfkennis voor nodig. Wat is het juiste gebruik en wat is onjuist gebruik van deze vermogens? De vermogens zelf zijn niet verkeerd, maar wanneer ze verkeerd gebruikt worden, ontstaat het kwaad.

Daarom heb ik vanochtend gezegd dat zelfkennis voor iedereen nodig is; want als je dat niet hebt zul je een ego, een ik, creëren en dan ontstaat uit dat ego al het geweld, de hebzucht, het egoïsme en dergelijke. Hoe het zich manifesteert is iets anders, dat is een oppervlakkig, cultureel verhaal. Maar we zijn niet volledig gevangen in dit proces en we hebben het vermogen ons ervan te verlossen. Alleen hebben we geen aandacht besteed aan dit leren. En natuurlijk is dit leren iets heel persoonlijks en erg individueel, je kunt dit niet van iemand anders leren. Bij het wetenschappelijke leren breidt kennis zich voortdurend uit, omdat het overgedragen en snel geleerd kan worden en je erop voort kunt bouwen. Maar Boeddha's zoon ontvangt helemaal niets van zijn vader de Boeddha. Hij moet opnieuw leren de waarheid voor zichzelf te zien. Het is nodig dat we een atmosfeer creëren waarin het voor iedereen mogelijk is te leren en zelfkennis te ontwikkelen. Maar dat soort onderzoek hebben we niet bevorderd, we hebben geloof, identiteit en trots in de eigen cultuur en in het eigen geloof ontwikkeld en die ideeën verdelen ons. Dat is de reden waarom het meeste geweld en het strijden voor religie is ontstaan, terwijl de ware betekenis van 'religie' is: dat wat ons verbindt, verenigt. Dus hebben we religie verkeerd begrepen. Daarom denk ik, dat er in het onderwijs naar gekeken moet worden.

Vraag: Waarom ben ik zo bang voor de leegte in mijzelf?

P.K.: Is het omdat wij ons beter voelen bij het bekende? We zijn zelfverzekerder in een bekende omgeving, met bekende mensen. Er is angst om het onbekende onder

ogen te zien. Ik denk dat er zoiets gebeurt als we de waarheid ontdekken, want de waarheid is het onbekende, terwijl de illusie het bekende is. We hebben geïnvesteerd in de illusie en die geeft ons een gevoel van zekerheid en een doel en we zijn bang die te verliezen. Dit kan begrepen worden door te kijken hoe het in jezelf te werk gaat. Het is geen waarheid die onvermijdelijk is, zoals de zwaartekracht, die hoe dan ook zijn uitwerking heeft. Zet hier een steen neer en de zwaartekracht zal erop werken. Maar dit egoproces kan begrepen en verwijderd worden, omdat in ons de mogelijkheid is het te begrijpen en eraan voorbij te gaan. Wij zitten niet volledig in het verleden en in onze conditioneringen gevangen.

Dat is de reden dat alleen in de mens de vraag voorkomt van wat moreel is en wat immoreel, wat juist is en wat verkeerd. Als je zou zeggen dat mijn handelingen en mijn keuzes volledig bepaald zijn door mijn instincten en door mijn verleden, dan ben ik niet verantwoordelijk voor wat ik doe. Maar dat accepteren we niet, omdat we vinden dat een mens niet in die mate in zijn verleden en zijn omstandigheden vast zit als een dier. Als een hond blaft, dan is er niets anders dat hij kan doen dan blaffen. Maar een mens kiest ervoor om te blaffen. De biologen verklaren het geweld van de mens uiteraard in termen van wat we meegenomen hebben in onze evolutie van de dieren. Als je die verklaring aanvaardt is er geen enkele mogelijkheid om niet gewelddadig te zijn. Dus terwijl de verklaring van de wetenschapper en de bioloog over het geweld in de mens waar zijn, is het niet waar dat we er helemaal in vast zitten. Het is mogelijk voor ons om daar door inzicht aan te ontkomen. En dat is de religieuze zoektocht. Dat is de reden dat zelfkennis essentieel is, noodzakelijker dan kennis van de wereld. Socrates heeft gezegd dat zelfkennis de enige kennis is. Hij weigerde te accepteren dat andere vormen van kennis als kennis gezien werden; hij zag alle andere kennis als informatie. De Boeddha zei dat kennis van de wereld lagere kennis is, avidya, terwijl werkelijke

kennis zelfkennis is. Dus, 2000 jaar geleden, toen deze mensen leefden, stelden zij zich ten doel het zelf te begrijpen en wijsheid te cultiveren. Maar daarna zijn we een tijdperk van kennis in gegaan. Kennis is ontzaglijk gegroeid. Kennis over kunst, wetenschappelijke kennis, literaire kennis enzovoorts. En nu gaan we voorbij de kennis naar het tijdperk van de informatietechnologie. Nu heeft niemand meer de tijd om te schrijven zoals Shakespeare of liefdesbrieven zoals Robert Browning, je stuurt je boodschappen per e-mail.

De Engelse dichter Eliot drukte dit uit in een gedicht:

Waar is de wijsheid die we in onze kennis verloren hebben?

Waar is de kennis die we in onze informatie verloren hebben?

Na 2000 jaar, de raderen van het lot

Draaien ons weg van God en in het stof.

De zorg van de mensheid heeft zich verplaatst van wijsheid naar kennis en van kennis naar informatie.

Vraag: Is instinct een vorm van fysieke conditionering?

P.K.: Ik zou zeggen dat instinct biologische conditionering is. Maar vrijheid van conditionering betekent niet het einde van conditionering. Het betekent een juiste relatie hebben met conditionering. Seksualiteit is er in dieren, maar die maken niet het soort problemen die wij ervan maken. We moeten leren van de dieren! Wanneer je het de juiste plek geeft, ontstaat er geen probleem. Maar we hebben die juiste plaats niet ontdekt, we exploiteren het om er allerlei doelen mee te bereiken die we zelf gecreëerd hebben.

Vraag: Veel dieren vechten voor hun voedsel. Is het mogelijk dat mensen, die eenzelfde instinct hebben, dit geweld te boven kunnen komen?

P.K.: Wij zijn veel immoreler dan het dier, want wij vechten om ideeën, terwijl

dieren alleen om voedsel vechten. Als jij ook alleen vecht om te eten, dan ben je gelijk aan hen! Geweld is belangrijk voor de mens, veel belangrijker dan voor dieren. Wij denken dat we boven de dieren staan, maar het is niet mogelijk dat objectief te bewijzen. We zijn superieur in de zin dat we meer vermogen hebben om plannen te maken, te onthouden enz., maar we hebben deze vermogens niet gebruikt om aardiger en meer beschermend te zijn. We hebben deze vermogens gebruikt om te vernietigen en gewelddadiger te zijn, dus staan we niet boven het dier. We hebben meer vermogens, maar we zijn niet superieur.

Vraag: Is er een punt in onze ontwikkeling als mensen waar we deze biologische conditionering kunnen overwinnen?

P.K.: We kunnen het overwinnen; niet door het te bevechten en ervan te winnen, maar wel door onze relatie ermee te begrijpen en er dus zo vrij mogelijk van te zijn.

Vraag: Zou men om die reden zijn instincten moeten onderdrukken of onderzoeken, op het moment dat je ze nog hebt?

P.K.: Als je direct resultaat wilt, zoals vrij zijn van seksualiteit, dan zal het er op neer komen dat je er mee gaat vechten, het onderdrukken en vervormen. Sommige religieuze mensen hebben dat geprobeerd. Ze hebben geprobeerd geloften af te leggen en zichzelf ervan te weerhouden seksueel actief te zijn. Daaruit ontstaat vervorming, ze branden van binnen. Seksualiteit en instinct zijn natuurlijk en we moeten de natuur respecteren omdat het bestaat. Maar we moeten begrijpen wat onze relatie met dat instinct is. Ik zal een voorbeeld geven: Je komt iemand van het andere geslacht tegen en er ontstaat een seksuele respons in je lichaam en gedachten – een seksueel verlangen komt op. Het is als elk ander verlangen. Waar komt de eis vandaan dat mijn verlangen vervuld moet worden? Als ik bereid ben te moorden, gewelddadig te

zijn, als ik bereid ben een ander ertoe te dwingen mijn verlangens in te willigen, dan ontstaat er een probleem. Waar komt die eis vandaan? Die eis is het ego. Het verlangen en de seksualiteit zijn niet het ego. Als ik ernaar kijk en als de behoeftevervuld kan worden zonder geweld, dan kan ik ernaar handelen. Als deze niet vervuld kan worden, laat ik het los. Dan ben je vrij! Dus kijk of je om kunt gaan met je verlangens zoals je met je wensen om gaat. Wensen zijn onschuldige dingen, er is geen verslaving aan hun vervulling. Feitelijk is niets slecht, tot je het ego ermee verbindt. Het huis creëert geen gehechtheid. Ik ben zelf gehecht geraakt aan het huis. Mijn vrouw creëert geen gehechtheid, ik hecht aan mijn vrouw. Neem iedere willekeurige deugd, voeg het ego eraan toe en het zal een zonde worden. Neem nederigheid, voeg het ego eraan toe en het zal verworpen tot je klein voelen, minderwaardig. Neem liefde en voeg het ego eraan toe en ik word bezittelijk, gehecht en jaloers en al die dingen. Neem seksualiteit en voeg het ego eraan toe en je krijgt lust, verkrachting enzovoort. Dus het probleem zit hem niet in het uiterlijke ding, het probleem zit hem in het ego. Onderzoek of het mogelijk is met alles om te gaan zonder het ego er in te brengen. Het ego is een bedelaar. Het wil altijd iets voor zichzelf. Hou ermee op te bedelen en wordt een vriend. Dat is alles wat je moet leren. Er is niets mis met de natuur, er is niets mis met de wereld. Maar als ik het ego creëer, dan gaat alles mis. Dat is het enige probleem. Weet je, Bin Laden is niet de vijand van Bush. Het ego van Bush is de vijand van Bush. En Bush is niet de vijand van Bin Laden. Het ego van Bin Laden is de vijand van Bin Laden. Dus als die beide mensen dat begrepen, zouden ze vrienden worden en de gezamenlijke vijand bevechten: het ego! Mijn vijandschap voor jou is gebaseerd op illusie. We hebben een gezamenlijke vijand. Dit is niet alleen van toepassing op Bush en Bin Laden, het is van toepassing op ons allemaal als we vijandig tegen elkaar zijn.

Dat is de reden dat onwetendheid de oorzaak van verdriet is, maar ik dénk dat

jij mijn verdriet veroorzaakt, dat de omstandigheden het verdriet veroorzaken. Onwetendheid is niet een gebrek aan kennis, onwetendheid is illusie. We nemen iets voor waar aan dat niet waar is. Of we maken iets belangrijk wat niet belangrijk is, dat is ook illusie. En omdat wanorde voortkomt uit illusie, kan het worden beëindigd. Er is alleen wanorde in het menselijk bewustzijn, er is geen wanorde in de natuur. Zelfs noodweer, wervelstormen en aardbevingen zijn geen wanorde. Er zit geen ego in, want er is geen enkele bedoeling de mens te vernietigen. Ze volgen alleen maar de wetten van de natuur. Het dier volgt alleen maar zijn instinct, de orde van de natuur. En die orde is ook in jouw lichaam. Ik doe niets om er voor te zorgen dat mijn lichaam werkt. Het werkt vanzelf. Maar we hebben niet geleerd hoe we moeten functioneren met een ordelijk bewustzijn. Dat te leren is de religieuze zoektocht.

Lang geleden wees Socrates erop dat er maar één deugd is en dat is een ordelijk bewustzijn. Alle deugden zijn slechts takken die uit die wortel komen. We respecteren de wijzen, maar we hebben niet onderzocht wat ze bedoelen.

Vraag: Is het mogelijk om in een maatschappij als de onze waarin we allemaal zo geconditioneerd zijn, om onze kinderen op te voeden zonder hen te conditioneren?

P.K.: Ik denk dat alle mensen geconditioneerd zijn. Je kunt conditionering niet vermijden, want het is alleen maar herinnering. Herinnering functioneert onwillekeurig. Ik kan me bewust zijn van mijn conditioneringen en ik hoef het niet heel belangrijk te vinden. Conditionering is het verleden. Ik ben het resultaat van het verleden. Het biologische verleden van miljoenen jaren, het culturele verleden van een paar duizend jaar en het psychologische verleden vanaf mijn geboorte tot nu. Dat is allemaal opgeslagen in mijn geheugen. Ik kan het niet uitwissen. Het is iets dat bestaat. Maar ik kan er over leren, omdat daaruit mijn gedachten en gevoelens ontstaan en ik kan observeren hoe die in

mijn bewustzijn doorwerken. Ze komen naar voren in relaties en daarom kan ik kijken wat er gebeurt en over mijn conditionering leren, zonder er partij voor te kiezen, zonder het een schande te noemen en zonder er aan gehecht te raken. We hoeven niet al onze conditioneringen los te laten. We moeten dat los laten wat onecht is en wat wanorde en problemen in ons leven creëert. Het is als onze huidskleur, je hoeft er niets aan te veranderen, het hoort bij jou. Maar als je gaat zeggen dat het de mooiste huid in de wereld is, creëer je een probleem! Er is zoiets als je eigen persoonlijkheid. Dat moeten we ook respecteren. Dat hoort ook bij ons. Er is geen reden om met deze jongen (hij bedoelt zichzelf) te vechten. Er is ook niets fantastisch aan deze jongen, hij is gewoon een van vele jongens die in deze wereld groeien en zich ontwikkelen! Het hele leven begint met een individuele cel met een programma en het ontwikkelt zich volgens dat programma en sterft. Dat is de werkelijkheid van de boom, dat is de werkelijkheid van jou en mij, het is de werkelijkheid van die hond om de hoek. Ik kan je verzekeren dat er

over honderd jaar mensen in deze zaal naar lezingen zitten te luisteren. Maar terwijl we leven maken we er zo'n heisa van. Het leven is gewoon een gelegenheid om deze wereld te zien en over onszelf te leren, als we dat willen. Leef gewoon als de boom, maar vecht niet! Een paar honderd jaar geleden is er een gedicht geschreven door een Indiase dichter. Hij zei:

O mens, leer van de bomen. Als iemand een tak van de boom afhaalt, slaat hij niet terug. Als iemand stenen naar hem gooit, geeft hij vruchten terug. Bomen nemen de hete zon op hun hoofd en geven schaduw aan de vermoeide reiziger. Ze geven de geur van hun bloemen zonder te vragen of je het verdient of niet. O mens, leer van de bomen! Als ze dicht op elkaar staan in het bos vechten ze niet met elkaar, ze passen zich aan en delen het zonlicht.

Dat is wat leven zonder ego zou zijn! We hebben grotere problemen dan bomen en dieren. De natuur heeft hun leven helemaal bepaald. Ons is keuze gegeven, maar we misbruiken die keuze!

Als een morele wet
wordt karma in het Westen
onderwezen in het gezegde
"We oogsten zoals we zaaien".
Maar in het Oosterse denken
wordt het begrip verruimd
tot een kosmisch principe
dat over alle relaties heerst:
een alomvattende wet
van evenwicht en harmonie.

Anna Lemkow

Kan er relatie zijn zonder conflict?

Gisteren zeiden we dat de wanorde die we in de maatschappij zien een projectie is van de wanorde die in ons bewustzijn aanwezig is.

Het geweld en het conflict dat we zien in de samenleving om ons heen is een projectie van het geweld en het conflict in mijn relaties. Ik kan de diepere oorzaken daarvan begrijpen door naar mijn eigen leven en bewustzijn te kijken. Wat daar buiten gebeurt verschilt niet erg van wat er in mij omgaat, behalve in de omvang van het gebeuren.

Ik wil vanmorgen praten over de mogelijkheid van het hebben van een relatie zonder conflict. Het is niet belangrijk om het antwoord op deze vraag te vinden door boeken te lezen, omdat dat slechts een mening zal vormen over de vraag of het mogelijk of niet mogelijk is en we zagen gisteren dat een mening niet de waarheid is, maar slechts een idee. Het is dus belangrijk om die vraag met een open denkvermogen te onderzoeken in ons dagelijks leven en dat wil ik vanmorgen in deze sessie doen.

Ik vraag me af hoe een conflict ontstaat in mijn relaties en ik vraag me ook af wat ik met relatie bedoel. Ik heb een relatie met die bloemen daar, want als ik naar hen kijk dan is er een respons vanuit mijn bewustzijn. Ik heb een relatie met de hemel, de bergen en de natuur.

Op dezelfde manier heb ik een relatie met mensen. Ik heb een relatie met boeken en ideeën, omdat als ik er mee in contact kom er een respons is vanuit mijn bewustzijn. Ik gebruik dat woord relatie dus in die zin. Als we het woord relatie in die zin gebruiken, dan kunnen we zeggen dat leven relatie is. Vanaf de dag dat we geboren worden tot de dag dat we sterven staan we in relatie met alles om ons heen. Laat ik beginnen met te onderzoeken of er een conflict is in onze relatie met de natuur. We kunnen opmerken dat er erg weinig conflict is in onze relatie met de natuur.

Het is veel makkelijker om een relatie te hebben met je tuin of met je huisdier dan met je buurman, omdat er geen ego in de natuur aanwezig is. Maar af en toe wanneer ik iets wil doen, gaan picknicken bijvoorbeeld, en het weer verslechtert en het regent en ik niet kan gaan, dan houd ik niet van de natuur. Ik houd er niet van dat de natuur mijn plannen dwarsboomt. En als ik ziek word en niet naar mijn werk kan gaan, dan voel ik ook een bepaalde vorm van conflict. Maar het is relatief gemakkelijk om dit conflict te accepteren, omdat we natuurlijke gebeurtenissen accepteren als iets wat ons niet vijandig gezind is.

Vervolgens is er een conflict in mijn relatie met dingen en met ideeën. Als ik aan

dingen gehecht raak, merk ik dat ik bang ben ze te verliezen en die angst veroorzaakt conflict. En op dezelfde manier gaat het wanneer ik gehecht raak aan sommige ideeën en een bepaalde kijk heb op de dingen. Dan heb ik een hekel aan mensen die andere ideeën hebben. Ik heb een hekel aan boeken met andere meningen en dat veroorzaakt weer conflict. Ik vind het veel prettiger om in een gezelschap te verkeren dat het met me eens is dan met mensen die dat niet zijn. Dat schept een zekere hoeveelheid conflict in de relatie. En als ik iets wil doen in het leven en iemand anders houdt me daar van af, dan heb ik een conflict en voel ik me woest omdat ik hem weg wil hebben aangezien hij tussen mij en mijn doel komt. Ik zie dus dat er een conflict ontstaat in al mijn relaties. En ik vraag me af: hoe kan er een relatie zijn zonder conflict?

Als we ons in een situatie bevinden waar iets onmogelijk lijkt, dan moeten we ons altijd afvragen of we die vraag verkeerd benaderen. Benader ik het leven verkeerd? Benader ik alles in het leven met een bedelaarsnap, door iets voor me zelf te vragen? Weet u, de bedelaar is heel eerlijk. Hij zegt: "Ik heb geld nodig." Hij houdt zijn hoed voor zich uit en zegt: "Als u wat geld kunt missen, geef het mij alstublieft." En ik vraag me af of ik ook ben zoals die bedelaar. Draag ik soms verschillende onzichtbare bedelnapen bij me en vraag ik of er iets in deze nappen gedaan kan worden. Er is een nap die zegt "Geef mij plezier". Er is een andere nap, die zegt "Geef me waardering." Een derde zegt "Geef me geld", een vierde zegt "Troost me." En als iemand iets in die nap doet, dan zeg ik: "Vriend". En als iemand iets uit die nap haalt, dan noem ik hem: "Vijand". Ik zie dat, zolang ik het leven benader met al die nappen, ik zelf vrienden schep als mensen die vóór mij zijn en vijanden als degenen die tegen mij zijn.

Zolang ik het leven op deze manier benader, is conflict onvermijdelijk. Ik kan misschien wel de uiting van dit conflict be-

heersen, ik kan er op toezien dat het niet resulteert in lichamelijk geweld en oorlog, ik kan het misschien beheersen, maar het begint met dat gevoel waarmee ik leef: het vóór of tegen iemand zijn. Als ik echt wil uitzoeken of er leven bestaat zonder conflict, dan moet ik uitzoeken of het mogelijk is om zonder een enkele nap te leven; om niet iets te benaderen met de intentie wat voor me zelf te vragen en dat betekent vrij zijn van verlangen. Kennen we die staat van zijn, zelfs al is het maar gedeeltelijk? Met andere woorden: benader ik een ander altijd omdat ik iets nodig heb, omdat ik iets van hem wil, of is er echte vriendschap in mijn relatie met andere mensen?

Een echte vriend komt niet naar ons toe omdat hij iets van ons wil. Hij wil alleen maar de fijne en verdrietige dingen van het leven met ons delen. Er is geen bedelnap als ik gewoon maar mijn leven met een ander wil delen. Maar als mijn relatie gebaseerd is op wederzijdse behoeftebevrediging, dan is het geen relatie uit vriendschap of liefde.

Ik vraag me af of het mogelijk is alles op die manier te benaderen. Kunnen we op die manier met de natuur omgaan, door eerbied te hebben voor een boom en onze relatie met de boom te waarderen, ongeacht of hij ons vruchten geeft of niet? Kunnen we op die manier met rivieren en bergen omgaan, zonder naar ze te kijken als bron van elektriciteit of materieel gewin? Wanneer ik de natuur inga, ga ik dan als vriend, of vraag ik iets voor mezelf? En ik merk dat ik soms als vriend ga en soms, wanneer ik gespannen ben, ga ik om tot rust te komen. Zo gaat het ook met onze relaties, soms willen we alleen maar delen met elkaar, maar andere keren gaan we die relatie aan om vervulling voor onszelf te zoeken.

Hetzelfde geldt ook voor ons werk, soms doe ik iets gewoon omdat ik er plezier in heb en op andere momenten doe ik het omdat ik iets wil bereiken, om er zelf beter van te worden. Als ik het doe vanwege het plezier wat ik er aan heb, noem ik het een

hobby. En als ik het doe om er geld mee te verdienen of om er macht of positie, status en reputatie door te krijgen, dan noem ik het ambitie. Gewoonlijk associëren we dit laatste met ons werk.

We vinden het werk enorm belangrijk en we beschouwen een hobby als iets wat we er bij doen, in onze vrije tijd. We moeten onszelf eens serieus de vraag stellen, waarom niet al het werk ook als hobby beschouwd kan worden, zodat werk niet los van plezier wordt gezien.

Tegenwoordig hebben we de maatschappij zo ingedeeld dat we werk en plezier gescheiden hebben. De meeste mensen werken vijf dagen per week om hun salaris te ontvangen en daarmee amuseren ze zich dan in het weekend. Werk op zich is dus geen vreugde; vreugde staat los van het werk. En we hebben dat als normaal geaccepteerd, als heel natuurlijk in het leven, zoals we ook het feit hebben geaccepteerd, dat ik mijn verlangens door mijn relaties moet vervullen. We zijn bang voor het alleen zijn en om met die angst om te kunnen gaan, gebruiken we relaties voor het opvangen van die eenzaamheid. We zijn ook bang voor de toekomst en daarom verzamelen we bezit. We verzamelen dingen en zijn er aan gehecht, zodat we in de toekomst veilig zullen zijn. We zijn bang om niemand te zijn, omdat we voelen dat niemand dan naar ons zal omkijken, dat niemand voor ons wil zorgen. Daarom jagen we positie, status en macht na zodat we iemand zijn en mensen ons niet voorbij kunnen lopen.

Dat is de conditionering waarin het denken opgesloten zit. En zo lang dit door gaat is een conflict onvermijdelijk. Ik moet dus uitzoeken of het mogelijk is om niet uit angst een relatie aan te gaan. Er is een prachtige passage in "De Profeet" van Kahlil Gibran in het hoofdstuk over vriendschap. Hij zegt:

"Laat je vriendschap geen andere bedoeling hebben dan een verdieping van de geest. Want de liefde die iets anders zoekt dan de

openbaring van haar eigen mysterie is geen liefde, maar een net dat uitgeworpen wordt; en alleen het waardeloze wordt gevangen."

"De Profeet" zegt dat je wel kunt denken dat datgene wat je via het net van profijt vangt je iets oplevert, maar dat is een illusie. Wat je opvangt geeft geen profijt. Want zo lang je het leven op die manier benadert, zul je niet weten wat liefde is. Liefde wordt vernietigd door het proces van het ego. Het proces van het ego is het proces dat altijd iets zoekt waar het wel bij kan varen of waar het aan kan verdienen. Het bestaat omdat we denken dat we er baat bij hebben om met het ego te leven. Maar "de Profeet" zegt dat als we op die manier leven, we er niets bij winnen.

Liefde wordt vernietigd door het proces van het ego. Het proces van het ego is het proces dat altijd iets zoekt waar het wel bij kan varen of waar het aan kan verdienen.

Ik moet dus ontdekken of er een energie is, die niet egoïstisch is. Of word ik altijd alleen maar gestimuleerd door verlangen, verdienste, gewin, voor iets wat ik er voor terugkrijg? Zo lang dat motief er is, is er geen relatie uit liefde. Als je de vraag kunt beantwoorden waarom je van je vrouw houdt, dan houd je niet van haar. Maar als je echt niet weet hoe je die vraag moet beantwoorden en je zegt, "Ik weet niet waarom ik van mijn vrouw houd, ik houd gewoon van haar!", dan is het misschien liefde. Maar als je zegt: "Ik houd van haar omdat ze mooi is, omdat ze goed kookt, omdat ze voor mijn kinderen zorgt, omdat ze altijd voor me klaar staat als ik moe en ziek ben", dan gebruik je haar voor je eigen comfort. Ik zeg niet dat er niet een geven en nemen in relaties zou moeten zijn. In alle relaties is er op een heel natuurlijke wijze geven en nemen. De vraag is of de relatie daarop gebaseerd is. Wanneer die daarop is gebaseerd, dan is het zoiets als

een zakelijke relatie, een overeenkomst. En een liefdesrelatie is geen zakelijke overeenkomst.

De enige manier om een eind te maken aan een conflict, zowel innerlijk als uiterlijk, is om alles als een echte vriend te benaderen.

Ik wil dus mijzelf gadeslaan hoe ik alles in het leven benader. Als ik alles egoïstisch benader is conflict onvermijdelijk. Ook in de relatie met mijzelf, want zoals ik eerder heb gezegd, ik ben het resultaat van het verleden. Een miljoen jaar biologisch verleden die mijn instincten voortgebracht hebben; duizenden jaren cultureel verleden, die mij culturele ideeën gegeven hebben. De psychologische herinneringen sinds mijn kinderjaren, zijn ook in mijn geheugen opgeslagen; dat alles is aanwezig in de hersenen, in het geheugen. Dat is wat aangeduid wordt met: het ik. En ik kan dat niet wegpoetsen. Het is iets wat bestaat. Dus moet ik mijzelf de vraag stellen: wat is mijn relatie met dat ding in mijn hersens dat ze geheugen noemen. Ik kan dat niet veranderen, omdat dat het resultaat is van het verleden. Zoals ik mijn hand niet kan veranderen, zo kan ik ook het geheugen in mijn hersenen niet veranderen. En mijn hersenverstand produceert van daaruit een antwoord. De vraag is: ben ik een slaaf van dat antwoord? Moet ik me er mee identificeren, of kan ik er naar kijken en er vrij van zijn?

Ik moet ook vragen of er conflict is in de relatie met mijzelf. Als ik daarnaar kijk, dan merk ik, "Ja, er zijn een paar dingen die ik niet prettig vind van mezelf." Ik zou wel willen dat ze er niet waren en daarom is er conflict tussen wat ik ben en wat ik zou willen zijn. Ik moet dus ook vragen of ik deze entiteit, die ik ik noem, ook als vriend kan benaderen. En niet oordelen, niet onderdrukken, niet bevechten, niet zeggen dat het zus moet zijn of zo, want anders is conflict onvermijdelijk.

De enige manier om een eind te maken aan een conflict, zowel innerlijk als uiterlijk, is om alles als een echte vriend te benaderen. Al die dingen zijn ook op dezelfde manier ontstaan in de natuur, zoals ik ontstaan ben. Zij bestaan, zij leven een bepaalde tijd en zij houden op te bestaan.

Niet alleen de levende dingen zoals planten en dieren en mensen, maar ook niet-levende dingen zoals bergen en sterren. Ze leven misschien wat langer, maar ze ontstaan, leven en sterven.

Maakt mijn denken een fout door zich in te beelden, dat alle andere dingen er zijn om op de een of andere manier in mijn behoeften te voorzien? Beschouw ik ze daarom niet als vrienden en collega's, als andere medeschepselen die, net als ik, dit leven delen? Misschien is dat wel de illusie van het denken. Waar komt die belangrijkheid vandaan die ik aan dit hersenverstand van mij geef? Het is toch maar één van de breinen van de mensheid?

Als iemand ons een computer cadeau zou doen, die geprogrammeerd was om boekhouding of zo iets dergelijks te doen, dan zouden we die gebruiken als we wilden boekhouden en we zouden hem afzetten wanneer we hem niet nodig hadden. Het verstand is ook een ingewikkelde computer die we cadeau kregen bij onze geboorte en die geprogrammeerd is. Gedeeltelijk geprogrammeerd voor mijn geboorte, door de genetica, en gedeeltelijk geprogrammeerd door de ervaringen vanaf mijn geboorte. Waarom word ik een slaaf van deze computer? Waarom kan ik hem niet behandelen zoals die andere computer, hij is me toch bij mijn geboorte gegeven? Als ik dat wel kon zou ik er vrij van zijn, hoewel hij een programma heeft en geconditioneerd is. Maar ik identificeer me met deze computer, ik noem hem het ik en dan worden zijn verlangens, zijn bezwaren, zijn vóór- en afkeuren mijn verlangens en het wordt mijn doel in het leven ze te vervullen. En dan ontstaat daaruit verdeeldheid en daar komt weer conflict uit voort.

Is het zelf een illusie?

**Vrienden,
Tot nu toe hebben we gezien dat ruzie en geweld in de maatschappij voortkomt uit de ruzie en het geweld in het eigen bewustzijn. Het conflict en geweld ontstaan door het ego-proces in ons bewustzijn. De volgende vraag die we moeten onderzoeken is: wat is het ego? Bestaat het werkelijk als iets natuurlijk of is het een illusie in de zin dat onze verbeelding het gemaakt heeft? Dit is een belangrijke vraag, want als het iets natuurlijk is, kun je er niet vanaf komen. Dan is het iets als een boom, of als je lichaam, het is er nu eenmaal. Maar als het is opgebouwd uit veronderstellingen die alleen in onze verbeelding bestaan, dan is het niet iets natuurlijk. Dan bestaat het, net als een sprookje, alleen in onze verbeelding. Sprookjes staan misschien in een boek, maar ze zijn niet echt, het zijn geen feitelijke verhalen. Als we weten dat het alleen verbeelding is, veroorzaakt het geen illusie. Maar iets dat gemaakt is in onze verbeelding waarvan we denken dat het echt is, wordt een illusie. Als het ego iets natuurlijk is, dan kunnen we alleen maar leren ermee om te gaan en met het soort problemen dat eruit ontstaat. Dan is het nodig Dale Carnegie's boek te bestuderen, dat ons leert het ego in toom te houden: "How to Win Friends and Influence People." Het leert ons succesvol te zijn door het vleien en beïnvloeden van mensen.**

Wat we hier onderzoeken is iets heel anders. We onderzoeken of het mogelijk is het ego op te lossen, door het proces te begrijpen waardoor het ontstaat. Dan hoeft het niet te dwingen. Vrijheid is iets heel anders dan het temmen of het cultiveren van het ego. De ontwikkelde, goed opgeleide mens uit zijn ego op een geraffineerde manier, genuanceerder dan de persoon die niet zo'n opleiding gehad heeft. Van binnen is er echter niet zo'n groot verschil tussen deze twee mensen. Er is wel een groot verschil tussen de mens die vrij is van zijn ego en de mens die erin gevangen zit.

Ik wil vanmiddag met jullie onderzoeken of het ego een illusie is, gemaakt door ons eigen denken. Ten eerste kunnen we zien dat het ego nergens in de natuur bestaat behalve in het menselijk bewustzijn. Dieren zijn misschien tot op zekere hoogte gewelddadig, maar dieren hebben geen ego. Ze zijn niet met opzet gewelddadig. Het menselijke kind, als het geboren wordt, is als het dier: het heeft geen ego, want het heeft de vermogens van denken en verbeelding nog niet. Laten we ernaar kijken: wanneer ontstaat het ego in de ontwikkeling van het kind en hoe ontstaat het? Tenslotte zijn we allemaal kinderen geweest en we zijn door dat proces gegaan. Als ik het onderzoek, kom ik er achter dat het kind een paar jaar na de geboorte taalvaardig wordt, het leert denken en zich dingen voor te stellen. Deze vermogens zijn op zichzelf nog niet het ego. Ze zijn verkregen in het proces van biologische evolutie, wat onderdeel is van de orde in de natuur. Als we deze vermogens verbinden met het instinct van plezier zoeken en pijn vermijden, wat het dier ook heeft, dan ontstaat het recept voor het ontstaan van het ego. In de mens is er namelijk niet alleen fysieke pijn en fysiek plezier, maar ook

psychologische pijn en psychologisch plezier.

Ik herinner me niet alleen feitelijk wat er gebeurt, maar ook welke pijn en welk genot er bij een bepaalde gebeurtenis hoorde. Ik herinner me dat en ik kan verlangen naar een herhaling van dat genot in de toekomst. Ik herinner me ook een belediging en voel vijandigheid tegenover de persoon die me beledigd heeft. De herinnering aan die belediging kan een permanente vijandigheid veroorzaken. Ik herinner me de persoon die me slecht behandeld heeft en om die reden vermijd ik hem in de toekomst. De herinnering veroorzaakt angst, omdat ik bang ben dat hij of zij me weer slecht zal behandelen. Het moet je zijn opgevallen dat als je een hond slecht behandelt, hij de volgende dag toch kwispelstaartend op je af komt. Hij is vergeten hoe je hem behandeld hebt en voelt zich niet beledigd! Wij hebben wél dat vermogen. We herinneren ons niet alleen de gebeurtenis, we koesteren ook de psychologische wond van binnen. Dat brengt angst en achterdocht in onze relaties. Kinderen hebben ook dat vermogen om gewond te raken, maar je zult misschien gemerkt hebben dat ze na een paar dagen de pijn vergeten zijn en snel weer vriendjes zijn met diezelfde persoon. Als we ouder worden, wordt het steeds moeilijker dit te doen. Dat is het begin van het ego-proces in ons.

We zijn oneerlijk omdat er voordeel in zit. Dat is het ego-proces.

Dus komt de vraag op of het mogelijk is niets psychologisch op te slaan; om alleen feiten op te slaan, geen vleierij of belediging. Het probleem is niet het geheugen, want het is nodig om feiten te onthouden en daaruit ontstaan geen illusies en ook geen ego. Maar het psychologisch geheugen beperkt de kwaliteit van mijn relaties nu. Dat betekent, dat je misschien tien jaar geleden ruzie met je man of vrouw gehad hebt en je je feitelijk herinnert dat die ru-

zie er was, maar als je geen restje pijn bij je draagt, dan beïnvloedt het niet de relatie die je nu hebt. Het psychologische geheugen is de herinnering van de pijn. Dat veroorzaakt de moeilijkheid in relaties. We zien vaak twee vrienden hebben, partners, allebei goede mensen, maar er gaat iets fout tussen hen. Ze kunnen niet vreedzaam samen zijn. Het is niet dat ze dat niet willen, ze kunnen het niet. Zo worden relaties harder en vallen ze uit elkaar.

Dat is dus het volgende waar we in ons leven naar moeten kijken. Waarom onthouden we vleierij en belediging? Het zijn geen feiten. Als iemand tegen me zegt: "Wat een goddelijke lezing, het was fantastisch, jij bent een groot man", is dat een overdrijving, een leugen. Waarom vind ik dat zo plezierig, waarom onthoud ik het? Of hij komt langs en zegt, "Jij ben dom, dit is tijdverspilling, je begrijpt er niets van" en dan voel ik me beledigd en houd ik die belediging in mijn gedachten en vind ik die persoon maar niets. We keken hier vanmorgen naar. We zeiden dat als je een bedelaarsnap bij je draagt en iemand er iets in stopt, je die persoon als je vriend behandelt. Als hij er iets uit haalt, dan handel je hem als je vijand. Is er een beeld dat ik me vorm, een reputatie die ik zoek, waarvoor vleierij nuttig is en belediging pijnlijk?

Ik moet me afvragen waarom ik dit beeld heb, waarom ik die reputatie zoek. Je zult er achter komen dat we graag willen dat de gemeenschap beter over ons denkt dan we werkelijk zijn. Ik wil niet dat mensen me kennen zoals ik werkelijk ben. Ik doe alsof en creëer het beeld van een superieur mens en laat hen dat beeld van mij bij zich dragen. Natuurlijk creëert dat beeld een conflict in mij, omdat ik voortdurend probeer aan dat beeld te voldoen en daarom anders handel dan ik in werkelijkheid ben. Ik tolereer dit conflict van binnen, vanwege de voordelen die dit positieve beeld onder de mensen me geeft. Dit betekent dus dat ik niet helemaal eerlijk ben. We zijn oneerlijk omdat er voordeel in zit. Dat is het ego-proces.

De volgende vraag die ik mezelf moet stellen is of men zonder beelden kan leven. Kan ik helemaal eerlijk zijn, mezelf zijn, onafhankelijk van wat mensen over me denken? Laat je vrouw of je vriend precies zien wie je bent, met al je zwakheden, je fouten, je zogenaamde deugden en wat je bereikt hebt. Laat hen dan beoordelen of ze bij je willen blijven of niet. Ik wil me niet anders voordoen dan ik ben, om die persoon bij me te laten blijven, want ik heb gezien welke complicaties er dan ontstaan. Het vermindert de kwaliteit van het leven. Er ontstaat dan conflict tussen wat ik ben en wat anderen denken dat ik ben. Dat beeld is verbeelding, het is niet wie ik werkelijk ben, het is gebaseerd op een illusie. Het ego, de verdeeldheid, komt voort uit het beeld, niet uit het feit. Het ego ontstaat uit de manier waarop ik in het leven sta.

Het is makkelijk om te zien dat mijn huis mijn ego niet creëert, maar dat ik het ego creëer in relatie tot mijn huis. Het ontstaat als ik me hecht aan dat huis en bezitterig wordt. Dat lijkt voor alles te gelden. Ik kan alles zowel egoïstisch als niet-egoïstisch benaderen. Ik kan mijn werk op een egoïstische manier doen en ik kan hetzelfde werk op een niet-egoïstische manier doen. Het ego zit hem niet in de handeling. Het zit in de manier waarop ik naar de handeling kijk en hoe ik ermee omga. Dat betekent dat ik naar mijn motivatie moet kijken. Met welk motief zit ik in mijn relatie, met welk motief doe ik het werk? Een wetenschapper kan 16 uur per dag in een laboratorium zitten, omdat hij wil leren over de ruimte, over hoe de zon schijnt en waarom de hemel blauw is. Daar is hij door geboid. Het is zijn passie. Het is wat hij wil onderzoeken. Daarin zit geen ego. Maar op het moment dat hij begint te voelen dat hij de eerste zou moeten zijn om dat te ontdekken, dat hij dit doet omdat hij de Nobelprijs wil krijgen, dan wordt diezelfde activiteit een ego-activiteit, want hij doet het niet voor de vreugde van het leren, maar voor een resultaat, een beloning.

Het ego is dus erg subtiel en niemand anders kan werkelijk weten wat mijn motieven zijn.

Er is in de Bhagavad Gita een interessante dialoog tussen Arjuna en de Heer Krishna. Arjuna vraagt Krishna: “Wat is een verlicht mens? Hoe slaapt hij? Hoe werkt hij? Hoe leeft hij?” Krishna zegt: “Hij werkt als een gewoon mens, hij slaapt als een gewoon mens”, maar het is anders, want hij heeft andere redenen om die dingen te doen. Het is het innerlijke verschil van motivering dat het onderscheid vormt tussen een egoproces en geen egoproces. Het is dus niet een kwestie van wat je doet of niet doet, maar hoe je omgaat met wat je doet en hoe je omgaat met wat je niet doet.

Het ego ontstaat uit de illusie van het denken dat als we werken voor onszelf, we er voordeel bij zullen hebben.

Dit is niet filosofisch en niet moeilijk te begrijpen. Tenslotte leren we de leerlingen op school om te spelen omdat het spel leuk is, om hun best te doen om goed te spelen uit liefde. We leren ze niet te veel aandacht aan het resultaat te geven, wie er wint en wie verliest. Als je teveel aandacht aan het resultaat geeft, wordt het egoïstisch. Dus kun je het spel egoïstisch en niet-egoïstisch spelen. Als je niet egoïstisch bent, maakt het niets uit of je verliest. Het spel is leuk en het is fijn je vriend te complimenteren dat hij beter gespeeld heeft en gewonnen heeft. Er is geen frustratie. Dat bedoelen we met sportief zijn. Het leven is ook als een spel. Als een spel zonder ego gespeeld kan worden, waarom het leven dan niet? Natuurlijk kan dat wel. Om de een of andere reden hebben we geaccepteerd dat het alleen egoïstisch gespeeld kan worden. Die aanname zou wel eens een illusie kunnen zijn.

Het ego ontstaat uit de illusie van het denken dat als we werken voor onszelf, we er voordeel bij zullen hebben. In feite is het zo dat werken voor jezelf, om een beloning, om meer macht, meer geld en een betere reputatie te hebben, de kwaliteit

van je leven verlaagt. We willen al die dingen om gelukkiger te zijn, maar geluk wordt vernield door de egoïstische benadering en de kwaliteit van je leven wordt minder. Het is een illusie te denken dat het in je eigen belang is om te denken aan je eigenbelang! Normaal gesproken denken we dat het slecht is om egoïstisch te zijn, omdat andere mensen daar last van zullen hebben en ik erdoor vooruit zal gaan. Wij zeggen nu dat je je eigen belang te smal definieert, niet intelligent genoeg. Je bent niet afgescheiden van die ander en wat je als een voordeel ziet, is dat eigenlijk niet, in de kern.

Als we de waarheid hiervan zien, niet door een uitleg, of als een rationele conclusie waar we het mee eens zijn, maar als we werkelijk het gevaar van het ego-proces kennen, dan zal die waarneming van gevaar in ons bewustzijn handelen en het ego-proces elimineren. Je wil handelt niet. Het feit dat je het ermee eens bent, handelt niet, want kennis en ideeën veranderen het bewustzijn niet. Een diepe herkenning van wat waar is, verandert bewustzijn. Wij hebben dat vermogen tot inzicht.

Laten we bijvoorbeeld kijken naar de verslaving aan roken. Vóór de mens ging roken was hij er niet aan verslaafd. Hij kon naar een sigaret kijken zonder een onbedwingbaar verlangen om die te gaan roken. Vanwege allerlei sociale redenen ging hij

roken en dat veroorzaakte een fijne sensatie. Die sensatie werd opgeslagen en hij wil dat herhalen. Hij wil er steeds meer van hebben en er ontstaat een chemische reactie in zijn brein. Nu heeft hij een onbedwingbaar verlangen naar een sigaret zodra hij er één ziet en hij is verslaafd. Er is dus iets in het brein veranderd, in die computer waar we het vanochtend over hadden. Vroeger creëerde die computer geen onweerstaanbaar verlangen als het een sigaret zag, nu wel. De vraag die we hier stellen is: kan die gewoonte doorbroken worden? Of moet hij voortdurend tegen dit verlangen vechten en kan hij het wel in toom houden, maar zal hij er nooit echt vanaf zijn? Ik heb mijn vrienden geobserveerd. Ze blijven hiermee vechten. Ze moeten plekken vermijden waar mensen roken of waar sigaretten bewaard worden, anders komt de verleiding weer op om te roken. Zo af en toe kom je echter iemand tegen die pijn in zijn buik voelde en zich realiseerde dat de sigaret hem aan het vermoorden was. Als dat gebeurt en het gevaar werkelijk onder ogen gezien wordt, verdwijnt het verlangen. Er verandert iets diep in het brein en het neurale circuit dat dat verlangen veroorzaakte wordt doorbroken. Krishnamurti noemde dit een mutatie in het brein. Als dat gebeurt, ben je vrij en hoeft je nooit meer met dat probleem te worstelen. De cyclus van gewoonte is doorbroken.

Niemand bestaat alleen maar op zichzelf,
onafhankelijk van alle andere factoren van het leven ...
Omdat er geen begin gevonden kan worden van enig
individu of enig innerlijk of uiterlijk verschijnsel,
betekent dit dat elk daarvan de totaliteit
van het universum als zijn basis heeft.

Lama Anagarika Govinda

Vragen en antwoorden

Vraag: Kan het zijn dat we illusies nodig hebben om met onze groei te beginnen, om ze later te ontgroeien? Zijn de illusies misschien stadia die het denken nodig heeft om bij de waarheid te komen?

P.K. De vraagsteller vraagt zich af of het nodig is om illusies te hebben, om er achter te komen wat waar is. Illusie is niet nodig om de waarheid te ontdekken. Verschillende religies verbreiden verschillende illusies in de vorm van geloof. Waarom zou ik daar doorheen moeten om de waarheid te ontdekken? Er zijn geen stadia naar de waarheid. De ene illusie heeft misschien minder slechte sociale consequenties dan de andere. Vanuit het gezichtspunt van het zien van de waarheid is echter elke illusie een barrière. Er is biologische evolutie. Dat is onderdeel van de natuur. Maar psychologische evolutie bestaat niet. We waren 5000 jaar geleden egoïstisch en dat zijn we nog steeds. Ik ben er niet zeker van dat de evolutie ons ego zal vernietigen, want elk van ons creëert het ego door onze vermogens van verbeelding, geheugen en gedachte. Deze vermogens hebben we allemaal en die verdwijnen niet zo maar. Het instinct om plezier te zoeken en pijn te vermijden bestaat ook en gaat echt niet weg. Ik denk dus niet dat we op de evolutie kunnen vertrouwen. We moeten dit leren als onderdeel van juist leven.

Vraag: Is pijn niet even natuurlijk als plezier? Hoe kunnen we er dan een einde aan maken?

P. K.: Fysieke pijn is een biologisch proces. Je valt, je breekt je botten en dat doet pijn. Dat geldt voor dieren en dat geldt voor ons. Alleen bij ons kan pijn zelfmedelijden veroorzaken. Dat voegen wij toe aan

24 mei 2003

de fysieke pijn, als gevolg van het egoproces. Fysieke pijn is alleen maar een natuurlijk gevolg. Zelfmedelijden is geen natuurlijk gevolg, dat maken we er zelf van. Ik zou hier graag een voorbeeld van geven. Je kunt feitelijk naar je leven kijken en zien dat je zoveel geld nodig hebt, dat dit huis van jou is. Dat is je gezin, je bent zo en zo oud, dit weet je allemaal en dit of dat heb je niet. Dit is allemaal feitelijke waarneming en er zit geen ego in. Maar als ik deze omstandigheden belangrijk maak en zeg hoeveel pech ik wel niet heb in mijn leven, of hoe gelukkig ik ben, dan creëer ik iets nieuws. Dat gevoel maak ik erbij en we moeten begrijpen waarom we dat doen. Het is een psychologisch proces. Wat het denken doet is vergelijken. Deze omstandigheden worden vergeleken met die van iemand anders. Het denken kiest uit met wie te vergelijken en wat te vergelijken. Het evalueert en voelt zich gelukkig of ongelukkig. Dit is een spel dat ons denken speelt. Het is alsof je vraagt, is het getal 50 veel of weinig? De vraag kan niet beantwoord worden. Het is groter dan 49 en kleiner dan 51. Dus zowel de jubelstemming als de depressie worden door ons denken gecreëerd en alle frustratie is het gevolg van ons eigen denken. Een moeilijk leven hoeft niet het gevolg van ons denken te zijn, maar de frustratie daarover is dat wel. Het is het gevolg van een niet-intelligente reactie op het leven.

Deze egoprocessen zijn psychologische processen. We kunnen dit proces beëindigen als we het denken bevrijden van vergelijking, niet door ervoor te kiezen, maar door te begrijpen wat er gebeurt. Als we er bijvoorbeeld achter komen dat jezelf vergelijken met anderen een ziekte is van het denken die het leven compliceert, dan houden we op met vergelijken. Als je ophoudt met vergelijken is er geen minderwaardigheid meer, geen superioriteit, geen jaloezie, geen nijd. Dan word je niet beïnvloed door wat er met de ander gebeurt. Je leidt je eigen leven en je bent met anderen bevriend. Je deelt in hun vreugde en hun verdriet, maar er is geen vergelijking. Dit is heel moeilijk te leren, maar iedereen

kan het. Dan valt er een grote last van je schouders. Dit hele gedoe van jaloers zijn, rivaliteit, competitie en vijandigheid valt weg. Dit is een daadwerkelijke transformatie, omdat je nu anders leeft. Je bewustzijn functioneert anders. Het is misschien geen volledige verlichting, omdat je niet alle illusie kwijt bent, maar één illusie is weg. Dit maakt energie vrij die eerder verloren raakte in wrijving. We hebben die energie nodig om te leren en verder te onderzoeken.

Dit is een bezielende zoektocht omdat het egoproces erg verspillend werkt. Het komt overeen met wrijving in fysieke processen.

Vraag: Kunt u ons iets vertellen over het “proces” waar Krishnamurti doorheen ging?

P.K. Nee, het proces waar Krishnamurti zijn hele leven lang blijkbaar doorheen ging en dat in zijn biografieën is beschreven is een groot mysterie voor mij. Ik denk niet dat iemand weet hoe het zit. Verschillende mensen hebben hierover gespeculeerd en een goede wetenschappelijke gok hierover kun je vinden in het nieuwe boek van Aryel Sanat, die er onderzoek naar gedaan heeft (*The Inner Life of Krishnamurti*, dat in Nederlandse vertaling zal verschijnen - Red.). Ik denk echter niet dat het voor ons van belang is te begrijpen wat er met Krishnamurti gebeurde. Uit academische belangstelling kan je je ermee bezig houden, maar voor je leerproces is het van geen enkele waarde. Voor het schrijven van een boek over Krishnamurti is het zinvol, maar Krishnamurti vroeg ons om onszelf en het leven te begrijpen. Hem hoeven we niet te begrijpen! Ik ben hier ook nieuwsgierig naar, want ik zie hem als een wijze vriend uit mijn verleden. Het zou echter een illusie zijn te denken dat dit begrip wijsheid zou brengen in mijn eigen bewustzijn. Ik denk niet dat het zin heeft te speculeren. Ik weet gewoon niet wat dat proces was. Ik denk niet dat iedereen dat door hoeft te maken. Ik weet ook niet zeker of Krishnamurti zelf wist wat het was,

want hij onderzocht het, stelde er vragen over. Maar we doen dit onderzoek niet om op hem te lijken. De waarheid van het leven is onafhankelijk van Krishnamurti. Op dezelfde manier zijn wetenschappelijke waarheden onafhankelijk van de wetenschappers. De zwaartekracht was er vóór Newton, en bestaat nog steeds. De egoproblemen waren er vóór Krishnamurti en ze bestaan nog steeds. Begrijpen wat er met hem gebeurde is dus academisch. Daar is niets mis mee, ik ben zelf wetenschapper. Het is alleen een illusie te denken dat dit begrip helpt het leven te begrijpen.

Vraag: Is er verschil tussen het ego en het zelf?

P.K.: Dit is een kwestie van woorden, denk ik. Dit soort woorden is niet zo precies gedefinieerd zoals wetenschappelijke termen als massa, kracht en energie. In de exacte wetenschap definiëren we woorden precies. Verschillende mensen gebruiken de woorden zelf en ego op verschillende manieren en ze zijn vaak onderling inwisselbaar. In religieuze literatuur wordt vaak het zelf met een kleine z en een Zelf met een grote Z gebruikt. Het zelf met een kleine letter z stelt het ego voor en het Zelf met een hoofdletter Z impliceert het pure gewaarzijn waar we toe in staat zijn. Krishnamurti noemde dat keuzeloos gewaarzijn, omdat de keus van het ego komt. Je moet altijd achter de woorden kijken en de werkelijkheid begrijpen. Dat is de reden dat het op kunst lijkt. Je kunt het niet leren via definities en richtlijnen. Je kunt niet een prachtig schilderij maken door een lijstje instructies te volgen en net zo min kun je een leven leiden dat vrij is van het ego en een hoge kwaliteit heeft door instructies op te volgen. Daarom definieerde Krishnamurti zijn termen nooit precies. Hij zei dat je de betekenis erachter toch zelf moest ontdekken. Om die reden zijn professoren in de filosofie, die hun termen erg precies definiëren, niets dichterbij de waarheid! Het heeft waarde als academische oefening, maar in de religieuze zoektocht betekent het niets.

Vraag: Hoe kunnen we vrij zijn van onze conditioneringen, als die in ons geheugen vast zitten?

P. K.: De waarnemer is een product van het verleden. Het is het geconditioneerde stuk van ons bewustzijn. Dit is wat in ons geheugen vastgehouden wordt. Van daaruit reageert het denken. Dus wordt elke gedachte door het verleden gevormd. Geen enkele gedachte is ooit helemaal nieuw. Het kan een optelsom zijn van twee verschillende gedachten, waardoor niemand er eerder aan gedacht heeft, maar het ontstaat toch uit het verleden. Het enige vermogen dat we hebben dat niet op het verleden gebaseerd is, is bewustzijn. Ik kan me zelfs bewust zijn van mijn conditionering. Ik kan mij bewust zijn van het gedachteproces en dat is iets in het heden. Dat is de enige hoop voor de mensheid. Anders zitten we helemaal vast in het verleden. Krishnamurti wees er op dat zolang we gehecht en geïdentificeerd zijn met onze conditioneringen, deze de inhoud van ons bewustzijn worden. Alleen als we onszelf vrij maken van die inhoud, kan er mogelijk iets heel nieuws ontstaan. Dit betekent niet dat de inhoud van het bewustzijn verdwenen is, maar dat het ons bewustzijn niet domineert. Dit geldt zelfs voor de wetenschappelijke zoektocht. Je kunt dit bijvoorbeeld zien in hoe nieuwe ontdekkingen in de wetenschap plaatsvinden, zoals Einsteins ontdekking dat ruimte en tijd met elkaar verbonden zijn. Dit was niet bekend in de klassieke fysica. Mensen hadden ruimte en tijd altijd gezien als twee totaal verschillende dingen, zoals we dat normaal gesproken ervaren. Einstein had geen andere dagelijkse ervaring dan wij. Dus waar haalde hij dat verband vandaan? Hij wist het niet. Het kwam niet uit zijn ervaringen. Het was iets nieuws, dat in een flits tot hem kwam. Het menselijk bewustzijn heeft dit vermogen van inzicht. We hebben het niet genoeg gewaardeerd. We zijn zo gehecht aan gedachten, dat we ermee blijven werken. Dit houdt het ego in stand en houdt het verleden in stand.

Als je het gedachteproces niet gebruikt om je problemen op te lossen, maar er stiltejes naar kijkt en erbij blijft, kom je erachter dat er iets anders in je bewustzijn gebeurt. Dit laten we meestal niet gebeuren, omdat we bang zijn en koortsachtig met onze gedachten bezig zijn. Dus als de waarnemer heel actief bezig is, is er niet genoeg energie voor observatie. Maar als de waarnemer stil is en het gedachteproces tot stilstand komt, dan is er de mogelijkheid van iets nieuws, omdat de waarnemer niet ingrijpt en alleen maar kijkt. Dit hangt samen met wat ik vanochtend zei. Moeten we ons identificeren met deze computer in ons brein? Moeten we alles aannemen wat het zegt? Kan ik niet op dezelfde manier naar mijn eigen reacties kijken, zoals ik naar de reacties van mijn vrienden kijk? Ik zit daar niet in gevangen, maar ik luister, overweeg het. Dus als ik kan luisteren naar mijn eigen brein zonder alles te accepteren, ben ik vrij.

boven zijn gekomen. Het moet gezegd hebben dat er duizenden vreemden in die zaal zaten, dat hij niet naar binnen moest gaan. Maar hij accepteerde dat niet en zei: "Deze keer luister ik niet naar je!" Dus, als je er niet tegen vecht en je er ook niet mee identificeert, ben je vrij! Dit wordt voor mij allemaal geïmpliceerd in keuzeloos gewaarzijn. De waarnemer grijpt niet actief in in wat hij waarneemt. Als ik mijzelf afscheid van wat ik waarneem, dan is er al een scheiding tussen mijzelf en wat ik zie. In die ruimte wil het ik gaan manipuleren en dat wordt het egoproces.

Dus hecht niet te veel belang aan de computer. Bewustzijn is niet de computer. Om die reden geeft de religieuze literatuur dit aan met een hoofdletter Z in Zelf. Krishnamurti accepteerde dat niet. Hij zei: je kunt hier alleen maar een eind aan maken. Voor je jezelf hiervan bevrijd hebt, is het speculatie te praten over een Zelf met een hoofdletter. Je kunt je wel afvragen, als hij zich van het zelf bevrijd had, van waaruit praatte en handelde hij dan? Tenslotte was er nog steeds denken er was nog steeds handeling, alleen het egoproces was afwezig. We kunnen die toestand alleen kennen nadat het egoproces afgelopen is. Als we er over speculeren, dan zijn we alleen maar bezig met een academische discussie en weten we niet waar we het over hebben. Er wordt gezegd dat de Wijzen leefden met een Zelf met een hoofdletter. Voor mij is er geen verschil tussen dat en leven vanuit keuzeloos gewaarzijn. Je kunt de hoofdletter Z niet bewust cultiveren. Elke gestuurde poging van ons hoort bij het zelf met een kleine z!

Ik zie het als volgt. We leven op twee niveaus. Op het ene niveau is er wil, en pogingen en kennis en zijn er paden en dingen om te bereiken, enzovoorts. Het hele gedachteproces hoort op dit niveau thuis. Er is nog een ander niveau, waar we ons niet vaak bewust van zijn, en dat is geen gedachteproces. Op dat vlak liggen bewustzijn, waarneming, observatie, aandacht, stilte, meditatie en inzicht. Dat zijn geen gedachteprocessen. Je kunt je bewust zijn van het gedachteproces, dus is bewust-

---

Hoewel we op dit lagere niveau leven, opent zich af en toe een kanaal vanuit dat hogere niveau en door dat inzicht begrijpen we de waarheid. Dit is de enige manier waarop dingen fundamenteel veranderen op dit lagere vlak.

Het is subtiel. Ik vroeg Krishnamurti eens, "Meneer, ik las in uw biografieën dat u als kind erg verlegen was. Hoe kwam u daar overheen?" Hij zei, "Ik ben er niet overheen gekomen, meneer. Ik ben nog steeds verlegen."

Voor mij betekent dit dat hij er op wees dat hij er zich van bewust was geworden dat K.'s brein verlegen is. Hij vocht er niet tegen, maar hij accepteerde het ook niet altijd. Je kon bijvoorbeeld zien dat soms, als we langs zijn huis liepen en hij dat zag vanaf het terras, hij zich dan uit verlegenheid terugtrok. Maar, zeker als hij een lezing gaf en er duizenden mensen in de zaal zaten, moet diezelfde verlegenheid naar

zijn geen gedachteproces. Er is een mysterieuze band tussen dat vlak en het vlak van onze gedachten. Hoewel we op dit lagere niveau leven, opent zich af en toe een kanaal vanuit dat hogere niveau en door dat inzicht begrijpen we de waarheid. Dit is de enige manier waarop dingen fundamenteel veranderen op dit lagere vlak. Het is een mysterieus proces. Het is tijdloos en zonder paden. Krishnamurti zei dat waarheid het denken binnenkomt als een dief. Als een dief je huis binnen komt, weet je niet op welke manier, je weet niet wanneer hij komt en hij moet je beveiliging doorbreken om binnen te kunnen komen. Op dezelfde manier moet de waarheid binnenkomen door de afweer die we rond ons brein gebouwd hebben. Dit zijn onze gehechtheden, onze illusies enzovoorts. Hier is geen methode voor. En toch is het iets waar ons bewustzijn toe in staat is. Anders, zoals we vanochtend besproken hebben, zitten we helemaal in ons verleden vast. En als ik helemaal vast zit in mijn verleden dan ben ik niet verantwoordelijk voor mijn daden, omdat mijn keuzes onvermijdelijk zijn. Omdat dit niet zo is, is vrijheid mogelijk. We zijn geen computers, geen complexe geprogrammeerde machines. Een computer heeft geen bewustzijn.

Daarom praat K. over het leegmaken van het bewustzijn zoals wij dat kennen. Het is slechts aandacht zonder invloed van het verleden. Alle gedachten worden door het verleden beïnvloed. Hij zegt iets heel radicaals. Hij zegt dat denken onze problemen niet kan oplossen, want aan de ene

kant veroorzaakt het denken problemen en vervolgens verwachten we van het denken dat het de problemen weer oplost. Je moet daar bovenuit stijgen om de oorzaak van het probleem te zien. Het lijkt een beetje op voor de zee gaan zitten en proberen de golven plat te maken. Je kunt blijven tellen hoeveel golven je vandaag plat hebt gemaakt, maar het is een domme bezigheid want de golven blijven komen zolang de bron van de golven niet opgeheven is.

Je kunt dus heel intelligent bezig blijven je problemen op te lossen, maar het soort denken dat problemen veroorzaakt is er nog steeds. Het is belangrijker de mechanismen die problemen veroorzaken te begrijpen dan individuele problemen op te lossen. Daarvoor moet je kijken hoe deze problemen ontstaan en wat er in je leven gebeurt.

Weet je, wijze mensen in verschillende culturen en tijden hebben soortgelijke gedachten uitgedrukt. Er is bijvoorbeeld een mooi vers uit de Upanishaden over twee vogels in een boom. De ene vogel probeert wat van het fruit en proeft het zoete en het zure. De andere vogel kijkt naar wat de eerste vogel doet. Het menselijk bewustzijn, zegt de Upanishad, is deze twee vogels in een. De eerste vogel is het ego, de tweede vogel is bewustzijn, het kijkt alleen maar. Dat reflectieve, stille, rustige kijken brengt veel meer wijsheid dan al je pogingen om problemen op te lossen. Een enkel inzicht kan meer waard zijn dan een miljoen gedachten.

Kennen en handelen
zijn een en hetzelfde.

Samoerai spreekwoord

Wetenschap en religie

Goedemorgen vrienden, Gisteren hebben wij gezegd dat de meeste problemen waar we in de wereld mee geconfronteerd worden, teruggevoerd kunnen worden tot de eenzijdige ontwikkeling van het menselijke denkvermogen. Dit is buitengewoon geleerd en kundig op het gebied van kennis en wetenschap, maar heeft erg weinig inzicht in zichzelf. Vanmorgen wil ik op deze kwestie ingaan; kan men tegelijkertijd een denkvermogen hebben dat zowel wetenschappelijk als religieus is? Uiteindelijk zijn zowel wetenschap als religie altijd het grote doel van de zoektocht van de mensheid geweest. Wetenschap is onze zoektocht om de orde die zich in de buitenwereld om ons heen manifesteert te begrijpen. Religie is onze zoektocht om de orde in de innerlijke wereld van ons bewustzijn te ontdekken.

Op de een of andere manier is er in de samenleving een gevoel ontstaan dat wetenschap tegenstrijdig is met religie en daarom heeft men ervoor gekozen om in het onderwijs wetenschap te bevorderen en religie te laten vallen.

Ik wil vanaf de basis onderzoeken of er werkelijk een tegenstelling is tussen wetenschap en religie, of dat het een gevoel is dat zich heeft ontwikkeld omdat we zowel aan de wetenschap als aan religie nogal beperkte definities geven. Daarom vraag ik mij af waar die vandaan kwamen. Het lijkt mij dat zij een gemeenschappelijke oorsprong hebben die ligt in de drang tot onderzoeken, wat inherent is aan het menselijk bewustzijn. Het menselijk bewustzijn is misschien het eerste in de loop van de evolutie, dat deze eigenschap tot onderzoeken heeft. Als er nu een paar druppeltjes van het dak zouden vallen, dan is de eerste vraag die we zouden stellen: "Wat gebeurt hier? Waar komt dat vandaan?" Er is niet altijd een motief of een bedoeling waarom we iets onderzoeken. Als we onszelf de vraag stellen waarom het menselijk bewustzijn het vermogen tot onderzoek bezit, kunnen we dat niet beantwoorden. We hebben het als deel van de natuurlijke orde. Mensen hebben vragen gesteld als: "Waarom komt de zon op en gaat zij onder? Waarom worden zaaadjes bomen? Waarom is de hemel blauw? Waarom zijn er zo veel verschillende vormen van leven?" Onze pogingen om deze vragen te beantwoorden hebben geresulteerd in wat we wetenschap noemen.

Op dezelfde manier moet de mens zich afgevraagd hebben: "Wat is het doel van het leven? Wie ben ik? Is er iets na de dood? Waarom is er geweld in ons bewustzijn? Is het mogelijk een eind aan verdriet te maken?" Vragen die de innerlijke wereld van ons bewustzijn betreffen. Onze

pogingen om antwoorden op deze vragen te vinden hebben de religieuze zoektocht in het leven geroepen. Het lijkt mij dus dat zowel wetenschap als religie een gezamenlijke oorsprong hebben. En heel lang is er geen scheiding tussen die twee geweest. Men zag dat een geleerd mens geleerd was in zowel wetenschappelijke als religieuze onderwerpen. Ik denk dat deze verdeling begon in de tijd van Galileo, toen enkele van zijn uitvindingen tegenstrijdig waren aan de gelovige opvattingen van de christelijke kerk en de kerk hem daarvoor vervolgde. En sinds die tijd hebben we op de een of andere manier niet echt meer naar deze kwestie gekeken, omdat we religie met geloof verward hebben. En natuurlijk wil de wetenschap geloof niet aanvaarden, omdat de wetenschap in essentie onderzoek is naar dat wat waar is. Dat heeft dus het gevoel van tegenstrijdigheid geschapen tussen wetenschap en religie.

We zijn enorm vooruit gegaan in het wetenschappelijk onderzoek, maar we zijn achtergebleven in het begrijpen van onszelf en dat is de essentie van religie. Wij zagen de afgelopen twee dagen dat er erg weinig wijsheid is zonder zelfkennis en zonder wijsheid is er geen orde in het bewustzijn. Daarom is er erg weinig deugd, hetgeen tenslotte de essentie van alle religies is. We moeten dus onderzoeken waarom we zulke enorme vorderingen gemaakt hebben in de wetenschappelijke zoektocht, maar achtergebleven zijn in de religieuze zoektocht. Dat heeft de onevenwichtige ontwikkeling van het menselijke denkvermogen veroorzaakt en die is, zoals we al gezegd hebben, verantwoordelijk voor de problemen waar we vandaag de dag in de samenleving mee geconfronteerd worden.

Laten we eerst eens kijken naar de ontwikkeling van de wetenschap. De wetenschap bestaat, omdat er een enorme ordening in de natuur is. Er zijn duidelijke oorzaak- en gevolgrelaties. Als er geen ordening in de natuur was en de natuur niet volgens universele wetten functioneerde, zou er geen wetenschap kunnen zijn. De ordening in de natuur bestaat al en daarom

hoeven we alleen maar de verschijnselen te observeren, de ordening die zij volgen te ontdekken. De wetenschapper schept de ordening niet. De wet van de zwaartekracht was er al voordat Newton er was en is ook gebleven na het overlijden van Newton. Hij ontdekte die alleen en hij ontdekte de wiskundige vorm waarin deze uitgedrukt kan worden. We kunnen door boeken te lezen zien wat hij tijdens zijn leven deed en studenten kunnen dit in twee of drie jaar leren en erop vertrouwen. De vooruitgang van de wetenschap heeft dus een toegevoegde waarde, evenals de ontwikkeling van kennis.

In de religieuze zoektocht speelt kennis niet dezelfde rol. We kunnen lezen wat Jezus zei of wat de Boeddha zei, maar dat openbaart de werkelijkheid niet voor ons; het intellectuele begrijpen van de waarheid beïnvloedt het bewustzijn niet. Ook bestaat er in het menselijk bewustzijn geen orde: het moet ontdekt worden door het beëindigen van wanorde. En kennis helpt ons niet die wanorde te beëindigen. We hebben gisteren gezien dat je een diep inzicht moet hebben in wat waar is en wat niet waar is om het bewustzijn te bevrijden van wanorde. Niet dat er geen inzicht nodig is in de wetenschap. Voor iedere nieuwe ontdekking in de wetenschap is ook inzicht nodig. Maar nadat deze is ontdekt, kan het aan anderen onderwezen worden in de vorm van wiskunde of logica. En hoewel anderen misschien niet hetzelfde inzicht hebben als de ontdekker had, kunnen zij de formules gebruiken en de formules werkt. Ingenieurs gebruiken dus die formules die wetenschappers hebben ontwikkeld en zij bouwen bruggen en maken auto's, zonder noodzakelijkerwijs een diep inzicht te hebben in de bron waaruit de formule voortkomt. Maar in de religieuze zoektocht is dit anders: als je geen inzicht hebt, heb je helemaal niets, omdat de formules niet werkt! Wat je nodig hebt is het ordenen van het bewustzijn en niet alleen maar een formule die je vertelt wat je wel en niet moet doen in het leven. Het lijkt mij dat daarin de fout ligt die we in alle religies en culturen gemaakt hebben.

Zoals er grote wetenschappers waren, zoals Einstein, Galileo en Darwin, zo zijn er ook grote religieuze persoonlijkheden in iedere cultuur, in elk deel van de wereld geweest, die de deugd in hun eigen bewustzijn ontdekten en erover spraken met de mensen om hen heen. Maar de mensen om die persoonlijkheden heen bouwden een kerk rond deze persoon in plaats van zelf uit te zoeken wat de leraar bedoelde en dit grondig te onderzoeken. Zij verspreidden zijn leer en organiseerden een systeem van wat je wel en niet mocht doen en dat werd de geïnstitutionaliseerde godsdienst. Volgens mij zijn de geïnstitutionaliseerde godsdiensten dus het nevenproduct van de religieuze zoektocht en de fout die we gemaakt hebben is dat we het nevenproduct beschouwen als religie. Op dezelfde manier zijn de techniek en technologie de nevenproducten van de wetenschappelijke zoektocht en niet het doel ervan.

Als je wetenschap en religie in hun ware aard begrijpt, dan zijn het twee complementaire zoektochten naar twee aspecten van één en dezelfde werkelijkheid, die zowel ruimte, tijd, materie, energie als bewustzijn inhoudt.

Dit werd in een lezing prachtig toegelicht door Faraday toen hij de wetten van het elektromagnetisme ontdekte. Hij toonde zijn ontdekking in een grote hal door een magneet tegen een metalen spiraal aan te drukken. Zo liet hij zien dat er een stroom in de spiraal stroomt die een galvanometer doet uitslaan. Het was een totaal nieuwe ontdekking van een verbinding tussen magnetisme en elektriciteit. Aan het eind van zijn lezing stond iemand op en vroeg: 'Dit is allemaal goed en wel, maar wat is het nut er van?' En zijn antwoord, dat klassiek geworden is in de geschiedenis van de wetenschap, was: 'Het is een pasgeboren kind, wat voor nut heeft een pasgeboren kind?' De wetenschapper ontdekt de waar-

heid over de natuur niet om auto's en vliegtuigen te maken. Het nut van deze kennis of deze ontdekkingen voor de mens is een heel andere zoektocht. Technologie is niet het doel van de wetenschap: technologie is een nevenproduct van de wetenschap. Het lijkt mij dat de verschillende geïnstitutionaliseerde godsdiensten op dezelfde manier een nevenproduct zijn van de religieuze zoektocht. Zij zijn niet de reden voor de religieuze zoektocht.

Jammer genoeg zijn we in de religieuze zoektocht niet erg intelligent geweest. Als mensen in de wetenschappelijke zoektocht dezelfde fout hadden gemaakt en een tempel voor Newton hadden gebouwd en hadden gezegd: wij zijn aanhangers van Newton en wij gaan zijn boodschap verspreiden; en een andere groep mensen had dat gedaan voor Einstein, zouden wij hen dan aanvaard hebben als wetenschappers? We zouden hebben gezegd: 'Wat heb je begrepen van de natuur?' Zonder een diepgaande kennis van de natuur ben je geen wetenschapper. Maar bij de religieuze zoektocht zijn wij erg lichtgelovig geweest. Wij stellen geen eisen ten aanzien van orde in het bewustzijn. We aanvaarden een mens als religieus als hij bepaalde kleding draagt, bepaalde ceremoniën uitvoert en kennis heeft van geschriften. Dat betekent dat wij alleen afgaan op de uiterlijke vorm en geen eisen hebben ten aanzien van de bezieling van de religie. Het lijkt mij dat het fout is geweest om religie als gelijkwaardig aan geloof te beschouwen. En dat heeft deze verdeeldheid tussen wetenschap en religie veroorzaakt.

Eigenlijk zijn het twee complementaire zoektochten naar waarheid. Wetenschap is onze zoektocht naar het ontdekken van de waarheid over hoe de natuur functioneert. Religie is onze zoektocht naar het ontdekken van de waarheid en het beëindigen van de illusie in ons bewustzijn. Met het beëindigen van de illusie is er het beëindigen van de wanorde in het bewustzijn en het ontdekken van een natuurlijke orde. De religieuze zoektocht kan dus ook beschouwd worden als onze zoektocht naar de betekenis van het leven met een be-

wustzijn dat in harmonie is met de natuurlijke orde. Niet een orde die geformuleerd en geschapen is door onze eigen geest; niet een orde die een blauwdruk is voor handelen, maar een natuurlijke orde, die ontstaat door het beëindigen van wanorde. Deze zoektocht is moeilijker dan de wetenschappelijke zoektocht: ten eerste omdat de orde nog niet bestaat, ten tweede omdat kennis ons hier niet veel helpt en ten derde omdat degene die waarneemt niet los staat van hetgeen wordt waar genomen.

Als we in de wetenschap de natuur waarnemen, staat de waarnemer los van hetgeen hij waarneemt. Natuurlijk kunnen de emoties en persoonlijke voorkeuren van een wetenschapper zijn waarneming beïnvloeden en kan hij bepaalde feiten zien die zijn theorie ondersteunen en andere feiten die tegen zijn theorie ingaan niet willen zien. Maar andere mensen die hetzelfde experiment doen en de resultaten van deze wetenschapper controleren zullen snel deze fout corrigeren.

Dus uiteindelijk is de wetenschap onafhankelijk van de waarnemer, maar dat is ook de beperking van de wetenschap, omdat het de waarnemer niet kan bestuderen! Het is een vorm van universele waarheden, die onafhankelijk van de ontdekkers aanvaard zijn. In de religieuze zoektocht leer ik over mijzelf en is de waarnemer dezelfde als degene die wordt waargenomen. Daardoor is de inkleuring en de interactie tussen de waarnemer en dat wat wordt waargenomen erg sterk.

Ik zou dit graag met een voorbeeld willen illustreren. Als ik probeer te bestuderen hoe ik in slaap val, kan ik dat tot een bepaald punt waarnemen, maar daarna, omdat ik in slaap val, kan ik niet meer helder observeren. Daarom is het voor een mens onmogelijk om te ontdekken hoe hij precies gaat slapen. En natuurlijk is ook de invloed van het verlangen, vanwege het proces van de persoonlijkheid, veel sterker en dit tussenbeide komen van de waarnemer in het observeren vormt een grote hindernis om de waarheid te ontdekken. In de religieuze zoektocht is er een gecompliceerde situatie waarin ik de waarheid wil

ontdekken en ikzelf ook in de weg sta!

Daarom is het nodig om degene die waarneemt zo volkomen te begrijpen dat dit tussenbeide komen van iemands eigen verlangens, van iemands conditionering, ophoudt. Dit betekent dat het veel moeilijker is om in de religieuze zoektocht objectief te zijn dan in de wetenschappelijke zoektocht.

Hoe moeilijk het ook mag zijn, als we ontdekken dat het nodig is, dan moeten we dat ook doen. Maar jammer genoeg hebben we de religieuze zoektocht uit het onderwijs gehaald en leiden we het denken van onze studenten alleen naar het begrijpen van de buitenwereld en negeren we het begrijpen van de innerlijke wereld van ons bewustzijn. Ik vind dat we op een nieuwe manier naar het onderwijs moeten kijken en mensen moeten opleiden die niet alleen de buitenwereld onderzoeken, maar ook de innerlijke wereld van ons bewustzijn bestuderen, zodat zij ook tot zelfkennis kunnen komen. Dus zowel kennis als zelfkennis moeten het doel worden van het onderwijs. En dit is mogelijk, want de twee verschillende richtingen van onderzoek zijn complementair. De uiterlijke wereld en de orde daarvan bestaan, maar ook de innerlijke wereld en haar wanorde bestaan. Het onderzoeken van de uiterlijke wereld is op geen enkele manier in tegenspraak met het onderzoek van de innerlijke wereld. Als je wetenschap en religie in hun ware aard begrijpt, dan zijn het twee complementaire zoektochten naar twee aspecten van één en dezelfde werkelijkheid, die zowel ruimte, tijd, materie, energie als bewustzijn inhoudt. Als wij ons specialiseren en zeggen dat we alleen het één en niet het ander begrijpen, dan hebben we een gedeeltelijk, fragmentarisch begrip van het leven en van de werkelijkheid. Dit is de fout die we gemaakt hebben. Einstein, die misschien de grootste wetenschapper was van de 20e eeuw, heeft de beroemde uitspraak gedaan dat wetenschap zonder religie lam is en religie zonder wetenschap blind. We moeten dus een denkvermogen cultiveren dat tegelijkertijd zowel wetenschappelijk als religieus is; wetenschappe-

lijk in de zin van rationeel en precies en religieus in de zin van het komen tot liefde, mededogen, eerbied voor al het leven en een gevoel voor schoonheid. Als iemand alleen intellectueel is en het emotionele mist, kan hij een bikkelhard, koud monster zijn. Aan de andere kant, als iemand het rationele mist, kan dat een overdreven sentimentele, neurotische en emotionele persoon zijn en dat is ook een onevenwichtige toestand. Alleen wanneer deze twee samengaan en er een evenwicht is tussen rede en liefde, is er een mogelijkheid dat het een meer holistische en intelligente persoonlijkheid is.

Krishnamurti zei dat er geen intelligentie is zonder liefde en mededogen. Tijdens een voordracht in Bombay zei hij: "Stop je verstand in je hart, anders is het van geen enkele waarde." Dit zijn uitspraken over dezelfde waarheid, namelijk dat we een denkvermogen moeten krijgen, dat tegelijkertijd wetenschappelijk en religieus is.

Vraag: Als de waarnemer degene is die waargenomen wordt, betekent dat dan dat ik me aan alles moet overgeven?

P.K.: Nee, ik zeg dat als je jezelf aan het waarnemen bent, de waarnemer niet verschilt van dat wat hij aan het waarnemen is. Daarom kleuren mijn verlangens, mijn oordeel, mijn overwegingen, mijn waarne-

ming. Zoals ik zei, dat gebeurt ook in onze studie van de natuur, maar dan is het makkelijk om die belemmering ongedaan te maken en wetenschappers hebben een bepaalde methode ontwikkeld waardoor je zulke fouten kunt uitsluiten. Maar waar wij onszelf waarnemen, is het veel moeilijker om objectief te zijn. En ook kan dat wat iemand heeft ontdekt niet aan een ander worden overgebracht. Je moet dat wat een ander gevonden heeft als een vraag beschouwen en niet als een antwoord, want de kennis van de waarheid is niet de waarheid.

En kennis werkt niet in op het bewustzijn; alleen het waarnemen zelf doet dat. Als je dus alle antwoorden van Krishnamurti kent, dan zul je alleen maar een professor in de filosofie van Krishnamurti worden en dat heeft niet veel te betekenen, omdat, tenzij je jouw bewustzijn bevrijdt van conflicten en zorgen, je geen diep religieus mens bent; je hebt de deugd niet in jouw bewustzijn ontdekt.

Dit is dus het echte probleem van de religieuze zoektocht. Ieder mens moet de waarheid voor zichzelf ontdekken, anders zal de wanorde in zijn bewustzijn niet ophouden. En dat is het wat in die zoektocht gedaan moet worden om orde te ontdekken. In de wetenschappelijke zoektocht bestaat die orde al. In de natuur is er geen wanorde, dat is het voornaamste verschil.

Wetenschap zonder religie is lam,
religie zonder wetenschap is blind.

Albert Einstein

Vragen en antwoorden

Vraag: We hebben al zo lang naar de waarheid gezocht; waarom is het zo moeilijk?

P.K.: Meestal zoeken we de waarheid niet. Het voelt goed als ik zeg, dat ik de waarheid zoek, maar we moeten dat toch betwifelen. De waarheid kan pijnlijk zijn. Wil ik de waarheid zoeken ook al is die pijnlijk? Of zoek ik bevrediging? Zoek ik een bepaald soort psychologische troost, een tijdelijke vrede, een gevoel van veiligheid? Dan zul je dat ook vrij snel krijgen in een illusie en omdat het een instinct in ons is, moeten we ons tegen deze mogelijkheid te allen tijde beschermen.

Een instinct is een gewoonte van een miljoen jaar. Het lichaam en de geest hebben een miljoen jaar genot gezocht en pijn vermeden. Zo lang je genot zoekt, of dat nu lichamelijk, psychologisch of emotioneel is, kun je niet zeggen dat je de waarheid zoekt, omdat de waarheid niet aangenaam is. Het dogma over de waarheid is aangenaam, een overtuiging is aangenaam, totdat die je in een strijd meevoert die niet aangenaam is; maar in eerste instantie is het aangenaam. Omdat als wij allemaal in dezelfde goeroe en hetzelfde idee geloven, dit een illusie van broederschap veroorzaakt. Maar het is geen broederschap wanneer dit van een overeenkomst afhangt. Alleen wanneer genegenheid onafhankelijk is van een overeenkomst of een onenigheid is het echte genegenheid. Het denken dat gelooft is dus geen religieus denken. Het religieuze denken is in essentie een lerend denkvermogen. Het is een denkvermogen dat stelt dat de waarheid onbekend is. Het denken kan enkele ideeën hebben over de waarheid maar het trekt al die ideeën in twijfel. Het hecht zich aan geen enkel. Het weet dat ideeën en meningen niet de waarheid zijn en geen enkel pad heeft waarde, tenzij

25 mei 2003

Dit artikel komt ook als top-artikel op de website www.theosofie.nl

men een lerende houding heeft. Omdat het pad mechanisch wordt en waarheid niet aan het eind van een mechanisch proces kan staan; waarheid heeft een creatief inzicht nodig.

Kan ik met al mijn kennis zonder gehechtheid omgaan? Zonder er status, positie, comfort en veiligheid aan te ontlenen? Anders zal die gehechtheid verhinderen dat ik het nieuwe kan zien en de waarheid is altijd nieuw. Pas op voor de mens die zegt: "Ik ken de waarheid", want je kunt de waarheid niet kennen; die kan alleen maar waargenomen worden en de waarheid is hetzelfde voor iedereen: dat is wat het motto van de Theosofische Vereniging zegt "Er is geen godsdienst hoger dan waarheid."

Het religieuze denken is dus een denken dat zegt: ik weet het niet, ik ben er niet zeker van, ik ben het aan het onderzoeken, ik ben van moment tot moment bezig de waarheid weer te ontdekken. Zonder zo'n lerende geest maakt het geen verschil of je een hindoe, boeddhist of christen of theosoof of atheïst bent. Want tenzij je leert en groeit in wijsheid, is er geen deugd. Deugd is geen nieuwe conditionering van de geest, deugd is iets dat in het bewustzijn bloeit als er een eind komt aan de illusies, dat hebben we de afgelopen drie dagen besproken. En het doet er niet toe, op wat voor manier jij jouw illusie beëindigt. De manier is niet belangrijk, de lerende geest is belangrijk.

Het wetenschappelijke denken beweert ook dat de waarheid onbekend is. De Nobelprijswinnaar Richard Feynman heeft gezegd: "Wetenschap is een grote hoeveelheid kennis waarvan een beetje bijna zeker is, heel veel nogal onzeker, maar niets volledig zeker." Dat is het karakter van het echte wetenschappelijke denken. En dat is ook het karakter van het religieuze denken. Daarom wordt het wetenschappelijke denken omvat door het religieuze denken; maar de religieuze geest maakt geen deel uit van het wetenschappelijke denken, omdat de wetenschap zich slechts beperkt tot de studie van de natuur en tot dat wat meetbaar is. Wetenschap is dus een

onderzoek naar een deel van ons leven, terwijl religie een onderzoek is naar het hele leven, inclusief het bewustzijn. Daarom omvat religie ook het wetenschappelijke onderzoek.

Vraag: hoe kunnen we een kind helpen om zo'n denkvermogen te krijgen? Wat is uw ervaring geweest als hoofd van een school?

P.K.: Zoals wij vanmorgen hebben gezien houden zowel godsdienst als wetenschap zich bezig met onderzoek. Een onderzoek naar de waarheid. Daarom moeten we het kind helpen een onderzoekend denkvermogen te krijgen. Het moet de natuur onderzoeken, de maatschappij, de samenleving, religie, onze emoties, gedachten, niets en niemand uitgezonderd. Beperk dat onderzoek niet. Nu ontwikkelen wij een onderzoekend denkvermogen dat zich alleen richt op wetenschap. De wetenschapper is ook objectief maar doet alleen onderzoek in zijn laboratorium en niet in zijn eigen leven!

Leg kinderen dus niet aan banden. Dat betekent niet dat je geen regels op school moet hebben, maar het betekent dat elke regel onderzocht kan worden. De kinderen moeten ook begrijpen waarom we die regels nodig hebben. Vertel ze niet alleen dat dit goed is en dat fout. Je moet ze ook vertellen waarom we vinden dat het goed of fout is en je moet bereid zijn de regels te veranderen. Als we ontdekken dat iets niet gebaseerd is op waarheid gaan we dat morgen veranderen; dan groeien ze op met een open denkvermogen. En als je kennis overbrengt, dan laat je ze ook de beperking zien van kennis, zodat je niet een kind opvoedt dat opgroeit met alleen antwoorden. Je creëert een denken dat met vragen leeft, een mens die weet dat hij de wijsheid niet in pacht heeft.

Het werkelijk ontwikkelde denkvermogen, laten we zeggen dat van Einstein, zegt: "Alles wat ik weet is slechts een kiezelsteentje op het zeestrand van de wereld." Maar de student die zojuist geslaagd is voor zijn doctoraal in de fysica denkt dat

hij alles weet over de theorie van Einstein en over ruimte en materie! Dat gevoel van trots is gebaseerd op onwetendheid.

Ontwikkel dus geen wetend, arrogant denkvermogen. Ontwikkel een denkvermogen dat nederig is, dat weet dat het niet weet. Het is niet zo belangrijk kinderen te onderwijzen, maar wel is het belangrijk hun intelligentie te activeren, zodat ze zelf kunnen leren, zowel op de universiteit, als in het leven. Wat er mis is in het onderwijs is onze visie op het onderwijs. Het gaat niet zozeer over de methoden en technieken, want over de methoden en technieken wordt besloten op basis van de visie die je hebt. We zijn erg knap in het bedenken van methoden en technieken, maar die zijn van weinig waarde als de visie zelf verkeerd is.

U vraagt mij naar mijn ervaring met dit soort onderwijs. Ik ben de laatste 17 jaar hoofd van een Krishnamurti-school geweest. Het is erg moeilijk dit soort onderwijs tot stand te brengen omdat de onderwijzers zelf van de universiteit komen en zij verkeerd zijn opgeleid. Zij zijn opgeleid met competitie, met beloning en straf, met angst. Zij hebben zelf het onderwijs niet beschouwd als een prettige ervaring, maar als iets waar je mee moet worstelen om iets te bereiken. Hun eigen kinderjaren zijn geen vreugdevolle ervaring geweest. Als zij dus op zo'n school komen lesgeven, dan accepteren zij dit alles als het beleid van de school, maar het is niet iets als een beleid waarover je kunt beslissen om dat in praktijk te brengen. Daar is een transformatie van het hart voor nodig; er is een andere benadering voor nodig. De moeilijkheid kan dus alleen overwonnen worden als wij ervan uitgaan dat de leraren samen met de leerlingen ook leren. Want alleen op het niveau van kennis weet de leraar meer dan de student. Maar in het leven hebben wij dezelfde problemen als de kinderen. Wij kennen het probleem van verlangen, angst, ambitie, inheligheid, zorgen, verveling, conflicten of verdriet en het kind heeft dit ook. Op dit gebied kunnen we dus alleen maar samen met het kind leren.

Wat we kunnen doen is onderzoek doen en aanmoedigen op het niveau waartoe een kind van die bepaalde leeftijd in staat is. Schep een onderzoekend denken in hem. Met een achtjarige kan je niet over wetenschap en religie praten, maar je kunt met hem praten over wat goed en slecht is. En je kunt praten over vegetarisme en niet-vegetarisme. En je kunt er over praten waarom we niet moeten stelen. En dat betekent dat jij ook moet begrijpen waarom we al die dingen aanvaarden die je wel of niet mag doen. En als iemand begrijpt waarom een regel bestaat is het voor hem veel gemakkelijker die te volgen, dan wanneer die aan hem als een autoriteit wordt opgelegd om te gehoorzamen. En als kinderen ouder worden en tieners worden, kun je met hen praten over liefde, gehechtheid, verlangen, in termen van hun eigen dagelijks leven, niet als iets filosofisch, ver weg en niet verbonden met hun dagelijks leven. Dan zien zij het belang ervan in. Anders lijkt het net jouw eigen religieuze propaganda. Het doet er niet toe of dat christelijke propaganda of Hindoe propaganda of communistische propaganda is, als het niets met het dagelijks leven te maken heeft.

Dit is dus iets wat we serieus moeten proberen in het onderwijs. Ik vroeg Krishnamurti eens: "Meneer, als we de kinderen opvoeden op de manier die u heeft voorgescreven, groeien ze dan op als vrije mensen?" Weet je wat hij zei? Hij zei: "Die vraag kan niet beantwoord worden, omdat het nooit uitgete probeerd is!" Speculeer niet. Probeer het eerst, dan zul je het antwoord weten. Dat is een erg wetenschappelijk antwoord.

Vraag: Is dit ook niet iets voor de psychologie?

P.K.: Dat zou wel zo moeten zijn. Maar op het moment dat men het wetenschap gaat noemen, beperkt men zich alleen tot dat wat bewezen en gemeten kan worden, wat aan iedereen getoond kan worden en dat beperkt het onderzoek in de psychologie. Het punt is dat religieuze waarheden

niet aangetoond kunnen worden zoals wetenschappelijke waarheden. Je kunt niet echt een experiment doen buiten jezelf, dat je aan iedereen kunt laten zien en dat hen overtuigt. Maar dat betekent niet dat de religieuze waarheid niet bestaat, of dat die niet kan worden waargenomen. Het betekent alleen dat die niet op die manier aangetoond kan worden.

Ieder van ons moet dat dus voor zichzelf waarnemen. Maar hoe en wanneer je de waarheid zal waarnemen, moet je zelf ontdekken. En de wijzen in alle culturen hebben over dezelfde waarheid gesproken. Er wordt in een enigszins andere taal over gesproken; zij leven misschien op een wat andere manier, afhankelijk van de cultuur en de periode van de geschiedenis waarin zij leefden. Maar als je diepgaand onderzoekt, zul je ontdekken dat dezelfde waarheden onder woorden zijn gebracht, omdat alles wat je nodig had op dit gebied, een denken was en een vermogen om de waarheid te zien. Mensen waren 2000 jaar geleden dus net zo in staat om te zien als u en ik. Op wetenschappelijk gebied verandert het onderzoek met de tijd, omdat er meer mogelijkheden zijn, betere microscopen etc. M.b.t. religieuze waarheid is er niets nieuws dat wij voor de eerste keer ontdekken, maar het is nieuw voor ons. Het heeft geen zin om te vragen wie de eerste was die die waarheid ontdekte. Alleen in de wetenschap wordt daar enorm veel belang aan gehecht, omdat je daarvoor de Nobelprijs kunt krijgen! Maar het is dezelfde waarheid in de Veda's, in de Upanishads, in de Soetra's van Patanjali, bij Krishnamurti, bij Jezus. Maar hun woorden geven je niet de waarheid; het doet er niet toe welke woorden je leest. De waarheid moet door jezelf worden waargenomen.

Theosofie is de zoektocht naar wijsheid, niet slechts kennis. Je kunt welk boek dan ook lezen, maar het boek zelf brengt geen enkele wijsheid. Je kunt een vraag uit het boek oppikken, maar wat je ermee doet en hoe je tegenover die vraag staat en hoe diepgaand je die onderzoekt bepaalt hoe veel je ervan zal leren. Om dit vermogen te krijgen is leren essentiëler dan het bezit

van boeken. Anders vergaar je een hoop kennis en geen wijsheid.

Vraag: Wat bedoelde Krishnamurti toen hij sprak over authenticiteit?

P.K.: Ik weet het niet. Ik zou de betreffende passage moeten lezen voordat ik er commentaar op kan geven. Maar wat dat woord voor mij betekent, kan ik wel zeggen. Voor mij betekent authenticiteit dat ik zelf de waarheid van iets direct heb waargenomen. Als ik die waarheid niet zelf heb waargenomen is het indirect, dan is het kennis. Daarom zei Krishnamurti dat hij niet geïnteresseerd was in filosofie omdat, zei hij, het gepraat is over wat andere mensen gezegd hebben; het is niet de waarheid. De waarheid waar wij het over hebben, ontstaat alleen wanneer er een bewustzijn is dat de werkelijkheid zonder enige vervorming waarneemt. Anders kleurt mijn geest mijn waarneming en op die manier pikt het op wat het op wil pikken. Het ziet de waarheid niet, dat is dus geen waarheid. Dat is niet alleen wanneer iemand anders over Krishnamurti spreekt of over Jezus die hij interpreteert. Wanneer ik een boek van Krishnamurti lees, is mijn geest ook aan het interpreteren. Denk dus niet dat die interpretatie de waarheid is. Onderzoek ook je eigen interpretatie om te ontdekken of die de waarheid correct weergeeft.

Er is een dialoog op video waarin Krishnamurti spreekt met studenten in Brockwood. Hij laat hen zien dat de woorden van de Boeddha en van Jezus illusies voor hen zijn, omdat zij de waarheid ervan niet zelf hebben waargenomen. Een student vroeg hem dus: "Zijn uw woorden dan ook geen illusies voor ons, meneer?" En hij zegt: "Ja, als je ze accepteert!" Accepteer dus geen enkele bewering en lees alles wat beweerd wordt anoniem. Het maakt geen verschil wie wat beweerd heeft. Ontdek in je eigen leven, door je eigen waarneming, of dat waar is. Je leert alleen door eigen onderzoek. Je leert niet door de betekenis van iets te interpreteren. Gebruik boeken dus alleen om vragen te krijgen en niet om

antwoorden te krijgen. Het intellectuele antwoord is niet de waarheid, omdat het niet inwerkt op het bewustzijn. De geleerde, zogenaamd goed opgeleide mens, verschilt niet veel van de tuinman; in zijn bewustzijn verschilt hij niet veel. Maar hij heeft heel veel theorieën en woorden om zijn onwetendheid te verbergen. Ik ben zelf die goed opgeleide man, meneer, ik lach niet om anderen.

Vraag: Is er een verschil tussen de leer van Krishnamurti en de Advaita-Vedanta filosofie?

P.K.: Weet u meneer, we weten van deze oude geschriften niet hoe veel er authentiek zijn. Er zijn mensen geweest die er dingen aan hebben toegevoegd en wie de auteur was is niet bekend. De lezingen van Krishnamurti zijn goed gedocumenteerd, het is opgenomen, we weten precies wat hij zei en wat hij niet zei. Maar de dieperliggende vraag is dat, ook al weten wij precies wat iemand heeft gezegd en ook al is het heel secuur beschreven, je toch nog niet de waarheid ziet; je krijgt alleen de intellectuele betekenis. De kloof tussen het intellectuele begrip van de waarheid en de verwerking van de waarheid bestaat dus nog steeds. Dat is het gedeelte dat zonder pad is. Er is geen methode, geen techniek om die sprong te maken. Er is een methode of een pad om bij de kennis te komen, maar niet om bij de waarheid daarvan in je bewustzijn te komen. Dat werk moet je voor jezelf doen. En dat is de moeilijkheid van deze religieuze zoektocht. Het is ook de schoonheid van deze zoektocht.

Ik zou nu graag iets aanstippen wat de Theosofische Vereniging betreft. U weet dat men zo'n grote scheiding heeft geschapen tussen wat zij theosofie noemen en de leer van Krishnamurti. Alle scheiding komt voort uit bekrompenheid. De Hindoe en de Jood en de Christen zijn verdeeld omdat zij bekrompen zijn. Als je opvatting niet oppervlakkig is en je naar de essentie gaat van wat Jezus bedoelde en wat Krishnamurti bedoelde en wat Boeddha be-

doelde, dan zul je zien dat er geen scheiding is, omdat de waarheid hetzelfde is. De scheiding komt van het denken dat de waarheid niet gezien heeft. Dit denken zaait verdeeldheid, omdat onbelangrijke dingen belangrijk gevonden worden. Volgens mij is er geen scheiding tussen Krishnamurti's leer en theosofie, of tussen theosofie en wat Socrates zei of wat Jezus zei, omdat theosofie de zoektocht naar waarheid is. Het is geen grote hoeveelheid kennis die verspreid moet worden. Er is misschien wel een grote hoeveelheid kennis, omdat verscheidene theosofen hebben geschreven over dat waar zij in geïnteresseerd waren, maar dat is niet de essentie van theosofie. In theosofie geloven en dat herhalen is geen theosofie. Theosofie is geen kennis. De essentie van theosofie is het onderzoek in wat waar en wat niet waar is. Dat is ook de essentie van het Christendom of van het Boeddhisme, omdat er zonder wijsheid geen deugd en geen religie is.

Vraag: Ik kan het Krishnamurti niet meer vragen, maar waarom beëindigde hij zijn lidmaatschap van de Theosofische Vereniging?

P.K.: Ik kan u vertellen wat ik persoonlijk van hem heb gehoord, want er zijn hierover veel misverstanden. Op de eerste bijeenkomst van de Indiase Krishnamurti-Stichting die ik bijwoonde, zei iemand tegen Krishnamurti: "Meneer, toen u uit de Theosofische Vereniging wegliep ..." En Krishnamurti onderbrak die man onmiddellijk en zei, "Een ogenblikje meneer, laat mij dat heel duidelijk maken; ik ben nooit weggelopen uit de Theosofische Vereniging, zij wilden mij daar niet." Ik was erbij aanwezig dus ik weet dit uit de eerste hand, maar u kunt dit ook nagaan in de bandopnames van de Stichting. Dit is wat hij gezegd heeft: In die tijd, in 1933, waren er spanningen die wij nu niet begrijpen. Krishnamurti was niet de bekende figuur die hij tegenwoordig is. Zij konden hem niet begrijpen en de breuk kwam vanwege politieke redenen, maar hij zocht naar

waarheid. Dat is wat de theosofen hem opgedragen hadden en dat deed hij, zijn hele leven lang.

De andere conversatie waarover ik u wil vertellen is toen hij mij aanstelde als directeur van Rajghat. Hij vroeg me, "Heeft u mevrouw Besant gelezen, meneer?" En ik zei, "Ik heb haar autobiografie gelezen, maar niet veel meer, omdat ik natuurwetenschappen heb gestudeerd." En hij zei: "U moet lezen wat ze heeft geschreven. Zij was een buitengewone vrouw." En ik zei, "Dat is goed meneer, ik zal haar lezen."

Ik weet dus uit de eerste hand, dat hij een enorme genegenheid en respect voor mevrouw Besant had. En ik ga niet al die mensen geloven die denken dat er een breuk tussen hen was en dat zij boos op hem was. Volgens mij was het niet zo'n relatie. Weet u, als je werkelijk van je zoon houdt, dan wil je dat hij zichzelf is, je wilt niet dat hij een aanhanger van je wordt. En ik denk dat mevrouw Besant dat begreep. Zij weigerde hem nooit iets. En zij was waarschijnlijk de enige die werkelijk geloofde in de voorspelling dat hij de wereldleraar was, omdat ik heb gehoord dat zij de mensen in de Theosofische Vereniging lang daarvoor had verteld, dat wanneer de wereldleraar zou verschijnen, hij iets kon zeggen wat volledig anders is dan wat wij zeggen. Dat wij bereid moeten zijn daar naar te luisteren, omdat alle wereldleraren met hun verleden hebben gebroken. De Boeddha brak met de Hindoes, Jezus brak met de joodse filosofie en mevrouw Besant begreep dat. En daarom zei ze, toen Krishnamurti iets totaal anders zei: "Ik ga aan je voeten zitten en naar je luisteren."

Ik ben er dus niet zeker van dat de interpretaties van hun relatie waar de mensen over spreken, juist zijn. Zij waren diep religieuze mensen en ik ben er niet zeker van dat de interpretatie die mensen eraan geven, namelijk dat mevrouw Besant teleurgesteld in hem was, waar kan zijn. En ik heb een passage meegenomen die mevrouw Besant schreef voordat Krishnamurti in beeld kwam, en ik wil die aan u voorlezen. En u zult er de zaadjes van de leer van Krishnamurti in kunnen zien. Wat

Krishnamurti naar voren brengt is dus niet nieuw voor de theosofie, maar hij ontdekte dat zelf. En een paar leiders uit die tijd konden hem niet begrijpen, wat natuurlijk prima is. Een man zoals hij hoort bij geen enkele vereniging of afzonderlijke religie. Socrates hoort niet bij Griekenland of Europa, Socrates is van de hele wereld. Dus als wij mensen in een bepaalde groep indelen is dat een onderdeel van die bekrompenheid. Krishnamurti is niet het eigendom van de Krishnamurti Stichting en ook niet van de Theosofische Vereniging. Een wijs mens is een wijs mens. Hij behoort aan de hele wereld toe.

Maar om dit seminar te beëindigen, wil ik een passage van mevr. Besant voorlezen. Het gaat over de vraag waar we zojuist over gesproken hebben.

"Alle studenten zouden iets van ons onderzoek moeten begrijpen zodat zij de blinde lichtgelovigheid die alles accepteert kunnen vermijden, maar ook de blinde ongelovigheid die alles afwijst.

Het grote gevaar, zoals HPB dat erkende, is het gevaar om op een gebaand pad terecht te komen en op die manier te verstarren in de geloofsvormen die veel mensen er tegenwoordig op na houden. De Vereniging is bestemd, en is altijd bestemd geweest, om een levend lichaam te zijn en geen fossiel, en een levend lichaam groeit en ontwikkelt zich, en past zich aan nieuwe omstandigheden aan. Niets zou rampzaliger zijn voor een vereniging zoals de onze om speciale vormen van geloof als enige waarheid te bestempelen en met achterdocht naar iedereen te kijken die dat geloof wantrouwt. Als de Vereniging tot ver in de toekomst mag voortleven, en ik geloof dat, dan moet zij bereid zijn om nu frank en vrij te erkennen, dat onze kennis fragmentarisch is, partieel, dat er mogelijk grote veranderingen zullen komen naarmate we meer leren en beter begrijpen. We hebben niet te maken met theorieën of hersenspinsels, of een mengsel van die twee, maar met verslagen van waarnemingen.

Door één persoon als een onfeilbare autoriteit over een onderwerp uit te roepen waar

degene die dit doet niets van af weet, laat eerder fanatisme zien dan rede. Ik zou mijn eigen vrienden willen vragen dat liever niet met mij te doen. Het is interessant om op te merken dat zaken waarover aanzienlijke meningsverschillen ontstaan, zaken zijn die niet met het leven en het gedrag te maken hebben.

Weinig mensen analyseren de complexiteit van de voor hen eenvoudige activiteit van de ogen, het kijken, het zien. Als wij "kijken" is er erg weinig werkelijk zien en een heleboel geheugen. Wat wij "zien" noemen is een samengesteld geheel, een geheel van de vertaling van de indruk die zojuist op het netvlies gemaakt is en de herinnering van al de vorige indrukken die door dezelfde of soortgelijke objecten zijn gemaakt.

Alleen goed getrainde en ervaren zieners zullen de fout vermijden van het kijken naar feiten door een sluier van hun eigen gedachtevormen.

Generaties ver in de toekomst, en wijzelf in nieuwe lichamen, zullen nog steeds bezig zijn de grenzen van het onbekende te verleggen. Wij willen onze nalatenschap dan niet belemmerd zien doordat men zich zou kunnen beroepen op onze huidige onderzoeken, ver-

heerlijkt in geschriften en gebruikt als muren die elke vooruitgang tegenhouden."

Besant schreef dit in 1913, in Adyar pamflet nr. 36. Ik zie geen verschil tussen dit en de leer van Krishnamurti. Waar maken we dan ruzie over? Ruzie komt altijd door domheid. Het is altijd gebrek aan begrip, afwezigheid van wijsheid. Er kan geen verdeeldheid zijn in waarheid; waarheid is waarheid. Maar mijn taal verschilt van de uwe en mijn ideeën zijn anders dan uw ideeën. Ga niet achter elk idee staan en ga niet bij een groep die zegt dat je moet geloven in een bepaald idee, anders zal je een nieuwe verdeeldheid in de wereld veroorzaken. We hebben al meer dan genoeg verdeeldheid in de wereld.

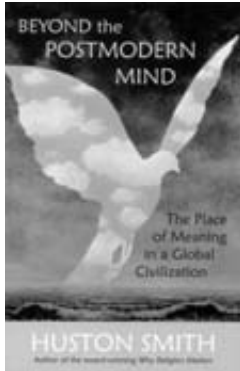
De zoektocht naar waarheid is niet verdeeld.

Er is slechts één religieus denkvermogen. Het is verkeerd te denken dat die christelijk of hindoeïstisch of wat dan ook is. Het is het denkvermogen dat de waarheid heeft gevonden, dat liefde bezit, mededogen en wijsheid. De merknaam is onbelangrijk. Die is als de jas die je draagt.

Als de vensters van de waarneming
schoongemaakt zouden worden,
dan zou alles aan de mens verschijnen
zoals het is, oneindig.

William Blake

De in deze rubriek gerecenseerde boeken zijn voor uitleen beschikbaar in de Theosofische Bibliotheek te Amsterdam.

Beyond the Postmodern Mind, *The Place of Meaning in a Global Civilization*. Huston Smith. Quest Books. Third edition updated and revised. 2003. The Theosophical Publishing House. Wheaton USA, €17.

Huston Smith is (emeritus) professor in de filosofie aan het Massachusetts Institute of Technology en aan de Universiteit van Syracuse. *Beyond the Postmodern Mind* is een samenvatting van elkaar opvolgende essays waarbij de schrijver ons uitnodigt om uit de huidige westerse kijk op de wereld te stappen en er met meer perspectief naar te kijken.

Volgens Huston Smith leeft het merendeel van de mensheid nog in Plato's grot, kijkend naar de weerspiegeling van het leven in plaats van het waarnemen van de werkelijkheid. We zijn nog steeds de gevangenen die niet beseffen dat vrijheid in een an-

dere richting ligt en nooit door de tunnel van de tijd verkregen kan worden. Hij zegt dit in het voorwoord van de derde editie van *Beyond the Postmodern mind*.

Terwijl de wereld van Aristoteles tot Dante weergegeven werd als een serie van concentrische sferen, verving Newton dat beeld door zijn "clockwork universe" en daarna kregen we het quantum-mechanisme. De filosofie volgde deze ontwikkeling en de metafysica verdween met "de dood van God"-beweging, aangekondigd door Nietzsche.

Het denken volgens Newton, het modernisme in de filosofie, had te maken met de snellere ontwikkelingen in de exacte wetenschappen en met de historische ontdekkingen in die tijd. Men nam aan dat men meer wist dan ooit. Het denken daarna, tijdens de postmoderne filosofie, stelt dat het meer weet dan anderen omdat het ontdekte hoe weinig het menselijk verstand kan weten.

Smith verdeelt zijn boek in vier delen. Een historisch deel waarin hij de westerse beschaving volgt tot aan het postmodernisme. Het tweede deel stelt een uitgangspunt vast om de moderne en postmoderne stromingen aan te toetsen. In het derde deel gaat Smith in op het hoger onderwijs waarin zijn werkzaamheden lagen als universitair docent (professor) en op de maatschappij. Hij onderzoekt de invloed van het modernisme en het postmodernisme, die elkaar nog veel overlappen. Het vierde deel geeft suggesties om tot een oplossing te komen uit de beperking van het filosofie-

sche denken van de twintigste eeuw.

Het eerste deel is historisch interessant en alhoewel Smith houdt van het detail of misschien dankzij het detail, geeft het veel verhelderende informatie.

In het tweede deel dat als titel heeft: *A Clearing*, een verheldering, wordt als uitgangspunt om de stromingen te toetsen een overzicht gegeven van de philosophia perennis, door Smith bij voorkeur de Primordial Tradition genoemd, de eeuwige wijsheids-traditie.

Aldous Huxley wordt aangehaald om een definitie te geven van de philosophia perennis:

De metafysica die een goddelijke Werkelijkheid ziet als onderliggend aan de wereld van dingen en levens en denken; de psychologie die in de ziel iets vindt wat gelijk is aan goddelijke Realiteit; de ethiek die het einde van de mens plaatst in de kennis van de immanente en transcendente Grond van al wat bestaat.

Het blijkt vooral Frithjof Schuon's boek *The Transcendent Unity of Religions* te zijn geweest dat aan Smith duidelijk maakte dat er zoiets was als een primordiale traditie. Hij duikt er diep in. Hij zegt o.a.: "Het is alsof de eeuwige wijsheid tegen de anderen zegt: je hebt gelijk in wat je bevestigt. Maar wat je ontkent heeft her-overpeinzing nodig."

Het derde deel heet *Looking Around*, rondkijken, en gaat door al de gebieden van het universitaire leven van Smith. Dit kan dus wat taai zijn voor leken, maar boeiend voor de kenners. Het beslaat de volgende vakgebieden: Hogere Educatie – Het humanitaire Onderwijs – Filosofie – Theologie – Wetenschap –

B o e k & p e r i o d i e k

Maatschappij. In het laatste deel, *Society*, maatschappij, heeft het eerste hoofdstuk als titel: *Three Ages of Human History*, drie eeuwen van geschiedenis van de mens. Hij verdeelt dan die geschiedenis in drie perioden: de archaische periode toen de mensheid opkwam uit dat wat hij noemt: dierlijke onschuld. H.P. Blavatsky spreekt dan van de eerste mensenrassen zonder zelfbewustzijn in haar *Geheime Leer*.

De tweede periode geeft hij aan met de bekende term van de filosoof Karl Jaspers: *the Axial Age*, de eeuw waarin een enorme ommezwaai plaats vond in de mogelijkheden van het denken van de mensheid, doordat er plotseling allerlei grote geestelijke leraren naar voren traden over de hele wereld zoals: de grote profeten in Israël, Zarathustra in Perzië, Gautama Buddha en de zieners uit de Upanishads in India, Lao

Tse en Confucius in China. De ommezwaai was zo belangrijk omdat duidelijk werd dat de rituelen en ritualen van de archaische wereld niet meer voldeden. De eigen verantwoordelijkheid kwam aan de orde en de leraren zeiden: Je moet kijken naar jezelf, hoe je omgaat met je naasten, want afgescheidenheid kan rampen veroorzaken. Yoga's (spirituele technieken) moeten vooraf gegaan worden door yama-niyama's (morele leringen), door dhyana (meditatie) en prajna (wijsheid).

Het vierde en laatste deel: *The Way Out*, de oplossing, heeft hoofdstukken met titels die veel zeggen zoals: *Voorbij het moderne westerse denkpatroon*, *Voorbij het postmodernisme*, *Het onbewuste heilige*, *Het ongelofelijk gegeven* (van de *Eeuwige Wijsheid*).

En daarover laat hij Aldous Huxley zeggen: "Het is een feit, bevestigd en herbevestigd door twee- of drieduizend jaar van re-

ligieuze geschiedenis, dat uiteindelijke werkelijkheid, *Ultimate Reality*, niet helder en onmiddellijk ingezien wordt, behalve door hen die zichzelf liefhebbend, zuiver van hart en arm van geest hebben gemaakt."

Deze derde editie van *Beyond the Postmodern Mind*, heeft een epiloog getiteld: *Exploring Religious Frontiers*, het onderzoeken van religieuze grenzen. Smith beschrijft daarin zijn eigen zoektocht vanuit zijn methodistische achtergrond langs vedische swami's, het zen-boeddhisme en de sufi's. Je herkent er veel in. Het veranderde zijn leven.

Het boek heeft uitgebreide noten per hoofdstuk en een uitstekende index.

Voor bestudeerders van theosofie biedt het herkenning in eigentijdse termen van de ontwikkeling in het verleden en voor de toekomst van het menselijk denken.

Fay van Ierlant

De Uiteindelijke Werkelijkheid kan alleen
direct gekend worden
door hen die zichzelf liefhebbend,
zuiver van hart en arm van geest hebben gemaakt.

Aldous Huxley

Informatie over het volgen van de colleges van prof. dr. Gerding

Colleges prof. dr. J.L.F. Gerding
Onderwerp: Synchroniciteit en transcendentie, op donderdagen 2 februari - 19 maart, 5 april - 21 mei 2004, tijd: 11.00-13.00 uur, plaats: Faculteit der Wijsbegeerte, Matthias de Vrieshof 4, Leiden, zaal: 1173.012. Toegang voor toehoorders: 210 euro. Voor nadere informatie over een toehoorderskaart kunt u contact opnemen met het secretariaat van de Faculteit Wijsbegeerte, e-mail: e.klumper@let.leiden-univ.nl, telefoon: 071-5272031 op ma t/m do van 13.00-17.00 uur.

Inhoud van het college: Synchroniciteit en transcendentie.

Het begrip synchroniciteit werd ingevoerd door C.G. Jung ter kwalificatie van een specifiek type coincidentie, namelijk die manifestaties van 'onwaarschijnlijk toeval' die binnen het kader van het Jungiaanse denken een effectuerende betekenis lijken te kunnen dragen.

Breder gedefinieerd 'als acausaal verbindend beginsel' dat werkzaam is in de natuur, meende Jung synchroniciteit niet alleen te herkennen in spontane betekenisvolle toevalligheden in het dagelijks leven, maar ook als 'toeval-regulerend' beginsel dat lijkt te worden aangesproken in traditionele mantische procedures zoals de I Ching. Ter verheldering van het begrip synchroniciteit doet Jung een beroep op de filosofie van o.a. Kant en Schopenhauer. Een meer praktisch argument ten gunste van het synchroniciteitsbegrip vond Jung in de sterke resultaten van

het gecontroleerd experimenteel parapsychologisch onderzoek van zijn tijd.

Wat zijn de sterke en zwakke kanten van het synchroniciteitsbegrip? Hoe verhoudt het begrip zich tot belangrijke thema's in de filosofie (o.a. subject-object relatie) en tot de resultaten van de moderne parapsychologie na Jung? Welke nieuwe theoretische ontwikkelingen kunnen licht werpen op synchroniciteit? De behandeling van deze thema's zal leiden tot een beschouwing van de relatie tussen synchroniciteit en transcendentie aspecten van de psyche.

R. Engelse

Gezocht: werk van Henri Verstijnen (1882-1940), kunstenaar en theosoof

In het begin van de 20ste eeuw voelde een groot aantal Nederlandse kunstenaars zich aangetrokken tot de theosofie. Eén van hen was Henri Verstijnen (Soekaboemi 1882 - Scheveningen 1940). In verband met een geplande tentoonstelling en publicatie, worden lezers, die

Portret van Henri Verstijnen. Particuliere collectie, Amsterdam.

Agenda

2004: februari

7 studiegroep Barborka
28 studiegroep Geheime Leer

maart

6 Voorjaarsdag. Spreker: Henk Spierenburg, "De boeken Job, een inwijdingsgeschiedenis"

april

3 Algemene Ledenvergadering te Amsterdam
17 Studiegroep Barborka

mei

11-16 School of the Wisdom te Naarden, "Exploring the teachings of Krishnamurti" door prof. Krishna
22 Studiegroep Geheime Leer

juni

5 en 6 manifestatie Amsterdam met Hart en Ziel
12 studiegroep Barborka

juli

9 t/m 11 Zomerschool "Door het oog naar het hart, een zoektocht door de Geheime Leer"

Voor nadere inlichtingen over genoemde activiteiten kunt u contact opnemen met de T.V.N.: 020-6765672.

H. Verstijnen,
Harmonie,
Gemengde techniek.
Particuliere collectie,
Den Haag.

werk van deze kunstenaar in hun bezit hebben of weten waar dit zich bevindt, opgeroepen om contact op te nemen.

Verstijnen volgde rond 1900 lessen aan de kunstacademie te Arnhem, waarna hij geruime tijd werkzaam was als ontwerper van keramiek, onder meer bij de beroemde Société Céramique te Maastricht. Bij het grote publiek werd hij bekend met zijn dierkarikaturen, die in de jaren '10 tot '30 in *De Groene Amsterdammer* verschenen,¹ en zijn illustraties van school- en jeugdboeken. Rond 1918 verhuisde Verstijnen naar Den Haag, waar hij zich toelegde op een carrière als kunstschilder en lid werd van de Haagse Kunstkring en het Schilderkundig Genootschap Pulchri Studio. Verstijnen experimenteerde met diverse technieken en ontwikkelde zelfs een eigen methode, die hij 'grafico' noemde.² De vele werken, gedichten en brieven die van Verstijnen bewaard zijn gebleven,

doen hem kennen als een zeer gevoelig en integer mens, met een bijzondere levenshouding.

In 1910 werd Verstijnen lid van theosofische loge At Large nr. 42204.³ In januari 1916 deed hij mee aan een wedstrijd om een nieuwe omslag te ontwerpen voor het tijdschrift *Theo-*

sophia. Uit een brief van de jury blijkt dat zijn ontwerp *Heraut* werd beloond met de eerste plaats en een prijs van 35 gulden.⁴ Helaas weten we niet hoe dit ontwerp er uit zag. In Verstijners werk zijn de inspiraties uit de theosofie en daarin opgenomen oosterse denkbeelden terug te vinden in verstilte beelden van boeddha's, lotusbloemen, witte pauwen en religieus getinte voorstellingen. *Harmonie*, een verbeelding van twee zielen die in harmonie leven, is hiervan een voorbeeld (afb.). Uit zijn persoonlijke archief blijkt, dat hij ook diverse werken vervaardigde waarin een mengeling van esoterie en fantasie een rol speelt. De catalogus van een tentoonstelling in kunstzaal Pictura te Den Haag in 1921 vermeldt werken met de titels *Trots en ijdelheid*, *Inbrust* en *Overgave*, die nader worden omschreven als 'Gedachten vormen'. Uit recensies is op te maken dat deze als fantasiebloemen en -planten waren weergegeven. *Overgave*

H. Verstijnen,
Boeddha,
gemengde techniek.
Particuliere collectie,
Den Haag.

werd door een behoudend recensent wat minachtend betiteld als een werk dat 'naar theosofie riekt'.⁵ Een ander werk, *Meditatie*, werd omschreven als 'vrouwenfiguurtje met een aura van violette en andere stralen in krans om het hoofd'.⁶ Daarnaast worden in het programma tot de verbeelding sprekende titels als *Phoenix*, *Visioen*, *Tempelwachter*, *De tuin der stilte*, *Offerdans*, *Atlantis* en *Virgo* vermeld. Een recensent zei hierover: 'Er is iets mystieks in de meeste van deze werken, tot uiting komend vooral in de kleur der sfeer, waarin de schilder zijn onderwerp plaatste.'⁷ De brochure van een expositie in de Rotterdamse Kring vermeldt *Pranja Paramitha (Budha's Moeder)*. Deze werken, die een belangrijk inzicht in de gedachtewereld en artistieke uitdrukingskracht van de kunstenaar zouden kunnen geven, zijn helaas nog niet teruggevonden.

Het is niet onwaarschijnlijk dat Verstijnen destijds enkele werken heeft verkocht of geschenken aan collega-theosofen, en deze zich thans in het bezit van (nabestaanden van) leden van de vereniging bevinden. De organisatoren van de geplande tentoonstelling over de kunstenaar hopen dan ook via deze oproep in contact te komen met de huidige eigenaren van dit werk. Ook brieven, foto's en andere documentatie van de kunstenaar kunnen van grote waarde zijn voor het onderzoek.

Uw reacties kunt u richten aan: drs. Audrey Wagtberg Hansen, tel. 06 16856036, e-mail: audrey@kroonwagtberghansen.nl.

Andréa Kroon

1. Deze karikaturen zijn gebundeld uitgegeven: *Satyriekedierstudien. Een serie oorlogsteekeeningen door Henri Verstijnen*, Amsterdam 1918; *Onze Evendieren. Karakterstudies van H. Verstijnen met Ruize-rijmen van Charivarius*, Amsterdam 1926.
2. Andréa Kroon, 'Grafico: grafisch procédé of krabtechniek? De recepturen van Henri Verstijnen', tijdschrift *kM* (2003) 47, pp.29-30 (zie www.xs4all.nl/~km/).
3. Vriendelijke mededeling van mw. drs. Marty Bax, die in het kader van een promotieonderzoek naar de relatie tussen kunst en theosofie rond 1900 het lidmaatschap van Nederlandse kunstenaars van de Theosofische Vereniging in kaart bracht.
4. Brief d.d. 28 maart 1916, particuliere collectie.
5. 'Artibus Sacrum', recensie in plakboek met aantekening: 'Arnhem Oct 1922', particuliere collectie.
6. *Arnhemse Courant*, 12-12-1921, 'Henri Verstijnen'.
7. *Arnhemse courant*, 21-12-1921, rubriek 'Haagse Brieven'.

Phan-chon-Tôn, Naarden, oktober-november 2003

'How were born the Universe and Man' ('Hoe het Universum en de Mens geboren zijn'), een studie gebaseerd op de Stanza's van Dzyan en *De Geheime Leer*. Het was een bijzonder inspirerend weekend met prof. Phan-chon-Tôn, in Naarden.

Het lukte prof. Tôn ook nu weer mij in een bepaalde staat van opwinding te brengen, door op zijn bescheiden wijze doorkijkjes te geven en inzicht te ver-

schaffen. Ook nu werd ik weer bevangen door de gedrevenheid om met dit werk bezig te zijn. Dit weekend ging de studie over de oorsprong van heelal en mens: de Kosmogenezis en de Antropogenezis. Prof. Tôn verstaat de kunst uiterst complexe zaken op een eenvoudige manier uit te leggen, waardoor ze simpel lijken. Zijn behandeling van en commentaar op de Stanza's van Dzyan, de cryptische verzen, zoals weergegeven door Blavatsky in *De Geheime Leer*, is een belevenis. Steeds gaat hij terug naar de oorsprong van de termen in het Sanskriet om van daaruit de oorspronkelijke betekenissen van de term te herleiden.

Omdat het onmogelijk is om weer te geven wat hij in drie dagen heeft behandeld doe ik een greep uit mijn aantekeningen van de rijke schat aan treffende uitspraken, die je aanzetten tot diep nadenken.

Kosmogenezis

Stanza I, 2 : 'Tijd was niet...';
3. 'Universeel geest was niet...';
4. 'De zeven zegenende wegen waren niet...';
5. '...de zoon was nog niet ontwaakt...';
6. '...Niets was...'. De Stanza's geven op een hele slimme, poëtische manier een beschrijving van de prekosmische periode. De Stanza's kun je zien als een abstract algebraïsche formule van de kosmos. Omdat ons bewustzijn te beperkt is om een uitleg wat het wel is te begrijpen, wordt hier opgesomd 'dat wat niet was...'

Stanza I, 1 : 'De eeuwige moeder', in de Franse vertaling 'mère', in de Engelse vertaling 'parent'. Het Nederlandse woord 'ouder' zou de correcte

V e r e n i g i n g s n i e u w s

---

vertaling van 'parent' zijn. Het gaat hier over dat wat aan het kind vooraf gaat: het samengaan van de ouders. In het Sanskriet *Purusha* en *Prakriti*. In de Hindoe leringen is *Purusha* degene die heel scherp ziet, maar verlamd is, *Prakriti* is heel sterk maar blind. Het samengaan van die twee levert de zoon op... De eeuwige ouder is hier het eeuwige 'nog niet zijn', nog niet tot expressie gekomen, maar wel aanwezig, opgeslagen in een andere vorm.

Stanza I, 5 : 'Vader, moeder en zoon waren opnieuw één', vóór de geboorte van het universum. Je kunt ze afzonderlijk benoemen, maar ze zijn nog onverdeeld. Ze zijn in potentie aanwezig. Ook hier weer een benoeming in termen van wat 'niet' is.

Stanza III, 12: '...stuurt *Fohat* om de atomen te verharderen.' Hier wordt het Griekse woord 'atoom' gebruikt. Hoewel nu algemeen gebruikelijk stamt het woord 'atoom' van de occulte wijsheid en niet van de moderne 19de/20ste eeuwse wetenschap. De Grieken en Romeinen hanterden het begrip '*belevende atomen*', atomen waren voor altijd levend.

De eerste twee stanza's bespreken de eerste fasen van creatie, de oorsprong van de dingen. We spreken van rudiment of element, wat allebei hetzelfde betekent. 'Rud' betekent de eerste lijn van ontwikkeling, voorafgaand aan het denken. In de scheikunde worden de elementen, dat waar alles uit is opgebouwd, beschouwd als materie, die een bepaalde vorm heeft en daarna verdwijnt.

Maar in de occulte wijsheid zijn de elementen in essentie eeuwig. Ze veranderen alleen van vorm, zijn steeds in beweging, onderweg van vorm naar vorm. Elementen in rudimentaire vorm, voordat ze tot expressie zijn gekomen, zijn 'ónverdeeld' ('in-discrète'), als het ware in een voorstadium dat er uit ziet als rust. Met onze zintuigen kunnen we ze alleen zien, wanneer ze 'tijdelijk' een bepaalde vorm aannemen.

Stanza IV, 5 : 'Dan komen de 'zonen', de zeven vechters, de ene, de achtste die wordt uitgesloten, en wiens adem het licht maakt'. Dit gaat over onze planeten en de zon, die als achtste 'broer' een speciale plaats, als middelpunt, krijgt toegewezen. De traditionele wetenschap ziet de zon als centrum en bron van onze planeten, maar de stanza's noemen hem 'broer'. Tegenwoordig twijfelt ook de wetenschap aan het voortkomen van de planeten uit de zon. Onderzoek toont aan dat er waarschijnlijk een gemeenschappelijke bron is.

Stanza V, 2 : gaat over de Zeven Creaties (zie ook apart hoofdstuk in *De Geheime Leer*). 'De zeven creaties beneden en de zeven creaties boven...' Schepping vanuit het onverdeelde naar het verdeelde in 2 keer zeven regionen. De zeven hogere regionen is iets waar we weinig over horen. Dat gaat over de 'primaire zeven, de eerste zeven ademstoten van de draak van wijsheid'. Ze produceren op hun beurt hun heilige rondtrekkende, vurige wervelwind (*Fohat*). 'De collectieve wijsheid', 'de boodschapper' van de eerste zeven.

'De zeven creaties beneden' gaat over de zeven stadia van ontwikkeling, van mineraal tot mens. Nog steeds hebben we alle voorgaande vormen nodig voor ons bestaan. Een voorbeeld is dat we planten nodig hebben om ons van b.v. vitamines te voorzien. Essentiële plantendelen, tegenwoordig bij ziekte (o.a. kanker) in geconcentreerde vorm toegevend in zogenoemde 'oligo-elementen', activeren enzymen en hormonen, die op hun beurt alleen hun werk kunnen doen in combinatie met bepaalde hoeveelheden eiwit. Goed functioneren hangt af van een heel subtiel evenwicht in de cellen. Cellen zijn heel intelligent functionerende eenheden, die alleen dat absorberen wat goed voor hen is en ook alleen in een bepaalde hoeveelheid.

De wetenschap ziet de 'Big Bang' als het begin van het Universum. Dan zou alles 'plotseling' begonnen zijn. Inmiddels is uit wetenschappelijk onderzoek gebleken dat er in het heelal vóór de Big Bang activiteit was. Er wordt nu rekening gehouden met het feit dat er iets aan de 'explosie' vooraf gegaan moet zijn, precies zoals occulte wetenschap vertelt. Een periode die er uit ziet als rust, maar in werkelijkheid een langdurige voorbereiding is op wat komen gaat.

Bij evolutie denken we aan ontwikkeling, van stof naar geest. Geest en stof zien we als twee verschillende dingen, als tegengesteld aan elkaar. Waar geest is kan geen stof zijn, waar stof is kan geen geest zijn. Maar geest doordringt de stof, altijd, (zoals de fijnste stof de geest doordringt?). Ook dicht lijkende

stof is doordrongen van geest, soms heel sterk zelfs, denk bijvoorbeeld aan zeepbellen: ze zien er dicht uit, alsof er niets tussen kan, maar in werkelijkheid het meest gevuld met lucht (geest).

Wat we kennen als de vijf elementen: aarde, water, vuur, lucht en ether, correspondeert met de ontwikkeling van respectievelijk: reuk, smaak, vorm, tastzin en geluid. We zijn gewend ze apart te benoemen, maar we realiseren ons niet dat elk element een samenstelling is van de andere. In aarde b.v. zit een deel van de andere elementen in een bepaalde verhouding. Zo zijn alle elementen een mengsel van alle andere, maar in verschillende onderlinge hoeveelheden.

Antropogensis

De leringen zeggen: 'De mens is geschapen (kwam) in de Vierde Ronde.' Dit gaat over de vierde van de zeven rondes(n), of spiraalgangen, die ons planetenstelsel doormaakt, waarbij nu de Aarde aan de beurt is om door levende wezens bevolkt te worden. De Aarde is de vierde planeet in het stelsel. Hetgeen veronderstelt dat er eerder een vorm van leven op drie andere planeten is geweest en nog zal volgen op 3 volgende planeten. Of misschien moeten we het breder zien en zijn andere zonnestelsels hierbij betrokken?

Stanza VI, 3 (Kosmogensis) zegt hierover: '... Uiteindelijk, zeven kleine ronddraaiende wielen; de ene voortkomend uit de andere.' Deze zin is misleidend. Het lijkt of de ene planeet uit de andere voortkomt, maar er wordt bedoeld dat het leven op-

volgens op de verschillende planeten tot ontwikkeling komt.

Stanza I, I: Toen zei de Aarde: 'Heer met het Lichtende Gezicht, mijn huis is leeg... zend uw zonen om dit wiel te bevolken...' Hier wordt de zon bedoeld, die andere krachten uitnodigt zich te ontwikkelen, nu de omstandigheden gunstig zijn.

Stanza VIII, (31) 4: In de loop van de evolutie, 'De dieren scheidden zich het eerst in twee geslachten. Ze begonnen te paren. De tweevoudige mens scheidde zich ook. Hij zei: "Laten we doen als zij, laten we samenkomen en schepselen maken". En alzo deden ze.' Maar volgens de leringen werd dat een ramp. Uit dit samengaan ontstond een 'stom (niet-sprekend) ras'. Over het algemeen wordt dit als de eerste grote menselijke fout beschouwd, iets waarvoor wij ons, als verre afstammelingen moeten schamen. Prof. Tôn is van mening dat dit gebeuren volgens de esoterische lezing van de stanza's de toenmalige 'mens' niet werkelijk kan worden aangerekend. Ze waren er nog niet klaar voor om met verstand te handelen, ze hadden de verstandelijke vermogens nog niet ontvangen, dus konden ze er ook niet naar handelen. Ze waren nog maar de 'schaduw' van wat ze later zouden worden.

Er zijn meer gevallen waar een esoterische lezing van oude wijsheden heel anders uitpakt dan een exoterische. De leringen van Tantra zijn daar een voorbeeld van. Deze leringen worden vaak opgevat als het centraal stellen van een verregaande losse seksuele moraal. Wanneer we meer naar een ach-

terliggende betekenis zoeken kunnen we zien dat de leringen over het in de praktijk brengen van de oude voorschriften gaan. Ze geven een hele praktische handleiding voor het leven, heel concreet en dicht bij het gevoel, maar zijn zeker geen aanmoediging tot misbruik. De nadruk op seksualiteit moet gezien worden als het centraal stellen van de eenheidsbeleving, het één-zijn met alles. De teksten zijn dus nooit letterlijk bedoeld geweest, maar als metafoor. Ze brengt de eenheidsbeleving terug naar menselijke proporties.

Om het goddelijke stadium te bereiken moet alles door het menselijke stadium heen evolueren. Het 'ontmoetingspunt' of de spil ('pivot') hierbij is het intellect. Dit hogere denken brengt evenwicht tussen het spirituele en het stoffelijke. Het goddelijke aspect delen we met alle vormen van 'zijn', rotsen, zowel als mieren, koeien, enz. Alle vormen van 'intelligentie', die een zekere mate van evenwicht tussen stof en geest gevonden hebben, zijn klaar voor verdere ontwikkeling, door zelf-expressie en eigen ervaring.

De evolutie van de mens voltrekt zich gelijktijdig langs zeven evenwijdige lijnen. Het 'leven' kan allerlei soorten combinaties van de zevenvoudigheid vormen, zoals die zich achtereenvolgens heeft ontwikkeld. Niet alle vormen van 'zijn' bevatten alle zeven eigenschappen: 1. universele ziel; 2. differentiatie van krachten; 3. organische, niet waarneembare vorm; 4. organische, waarneembare vorm; 5. dieren; 6. godheden; 7. mens.

Hoe kan het dat 'godheden' gevormd zijn na dieren en vóór

V e r e n i g i n g s n i e u w s

---

de mens? Godheden combineren hier andere eigenschappen van de genoemde zeven dan dieren en mensen. Godheden bezitten b.v. geen verstand en vrije wil, ze kunnen niet kiezen. Deze godheden volgen hun eigen lijn van evolutie, parallel aan de onze. Hun hoogste vorm van ontwikkeling is via natuurgeesten en engelen tot wat wij noemen, 'aartsengelen'. Ook andere combinaties van de zeven eigenschappen zijn in principe denkbaar, hoewel voor ons moeilijk voor te stellen.

Wij bestaan uit een bepaalde combinatie van de zeven lijnen van evolutie, waarbij we over 'denken' ('mind') beschikken. Ons (lager) denken kan ons soms de toegang tot het goddelijke belemmeren. De geest moet het lichaam leren beheersen. Niet in de betekenis van 'overheersen', maar in de betekenis van 'begrijpen' en 'hantieren'.

Stanza III (13) 3, over de verspreiding van de mens over de Aarde: 'Ze gingen elk naar het hun toegewezen land; zeven van hen, elk naar zijn eigen gedeelte.' In *De Geheime Leer* op de eerste pagina van het 2de deel staat: 'Wat betreft de evolutie van de mensheid doet *De Geheime Leer* drie nieuwe uitspraken, die in tegenspraak zijn met zowel de moderne wetenschap als de huidige religieuze dogma's'. Eén daarvan is de gelijktijdige evolutie van zeven menselijke groepen op zeven verschillende plekken van onze aardbol.

Stanza IV, (15) 2: 'Zeven keer zeven schaduwen van de toekomstige mens werden geboren, elk met hun eigen kleur en van hun eigen soort.'

Stanza X (39) 2 vult aan: 'De eerste (mens), op elke plek, was maankleurig; de tweede geel als goud; de derde rood; de vierde bruin, die zwart werden van zonde. De eersten van elke menselijke tak waren alle van dezelfde kleur. De volgende zeven begonnen te mengen.' Hieruit blijkt dat de kleuren van de rassen, zoals we die in de stanza's en *De Geheime Leer* lezen, niet zijn bedoeld als beschrijving van hoe mensen er uit zien, maar als beschrijving van hun bewustzijnstoestand, te zien (door hen, die daar gevoelig voor zijn) aan de kleuren, die hen omgeven. Prof. T'ôn reikt ons deze zaken ter overdenking aan...

Stanza IX (35) 3: 'Toen ontvingen alle mensen het verstand (manas). Ze zagen het onverstandige van de onnozelen (mindless) in.'

Stanza X (38) 1: 'Zo twee aan twee, op de zeven plekken, werd uit het Derde Ras het Vierde Ras geboren.'

Stanza XI (43) 1: 'Ze bouwden geweldige steden...', '... ze maakten vele fouten...'

Stanza XI (45) 3: 'De eerste grote vloedgolven kwamen. De zeven grote eilanden werden verzwoegen.'

Stanza XII (47) 1: 'Enkele mensen overleefden; sommige geel, anderen bruin en zwart'.

Stanza XII (48) 2: 'Het Vijfde Ras, geboren uit de heiligen, overleefde, ze werden geregeerd door de eerste goddelijke koningen.'

Stanza XII (49) 3 en *Geheime Leer*: 'De slangen (goddelijke leermeesters) die weer neerdaalden, sloten vrede met het Vijfde Ras en leerden hen de eeuwige waarheden, om die te

bewaren voor verlies en door te geven aan de komende generaties.'

Aan het einde van deel I van *De Geheime Leer* staat: 'Het is goed mogelijk dat het denken van de huidige generaties niet helemaal rijp is voor het ontvangen van de occulte waarheden.'

Prof. T'ôn zegt: 'Het zou kunnen zijn dat vooral de kwestie van de menselijke Rassen één van de waarheden is, waarvan de betekenis moeilijk te vatten is. Het is aan de mensen om te proberen de boodschap te begrijpen en zelf, aan het eind van de laatste Ronde gekomen, leermeesters te worden van de mensheden die nog komen. Misschien op de planeten van ons zonnestelsel of in andere zonnestelsels. Dat is waarlijk vestiging van Universele Broederschap, die niet alleen de ruimte als oneindig definieert, maar ook de tijd als eeuwig bestempelt.'

Wat ik vooral geleerd heb, of me weer gerealiseerd heb, is dat ik me de dingen vaak te concreet wil voorstellen en dan vergissingen maak. Veel dingen schijnen we in een veel ruimer kader te moeten plaatsen en van een veel grotere afstand te moeten (proberen) te bekijken. Pas dan hebben we een kans dat ons voorstellingsvermogen enigszins in de buurt komt van wat er misschien bedoeld wordt.

Weer eens wakker geschud en vol inspiratie, zo voel ik me...

Corretje Eijgenstein
(eigen vertaling stanza's)

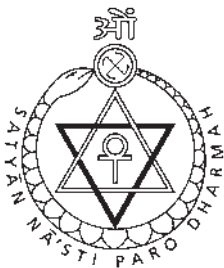
Vrijheid van denken

De Theosophical Society heeft zich wijd en zijd over de wereld verspreid en leden van alle religies zijn en worden er lid van zonder dat ze de specifieke dogma's, leringen en geloofsovertuigingen van hun eigen geloof opgeven. Daarom is het wenselijk het feit te benadrukken dat er geen enkele lering, geen enkele mening is, door wie ook onderwezen of gekoesterd, die in enig opzicht voor enig lid van de Vereniging bindend is, dat er geen lering, mening is die niet vrijelijk door enig lid worden aangenomen of verworpen. Instemming met haar drie doeleinden is de enige voorwaarde voor lidmaatschap.

Geen leraar of schrijver, van H.P. Blavatsky tot nu toe, heeft enige autoriteit om zijn leringen of opvattingen op te leggen aan leden. Elk lid heeft evenveel recht om zich te verbinden aan elke school van denken welke hij/zij wenst te kiezen, maar hij/zij heeft geen recht om die keuze aan een ander op te dringen.

Noch een kandidaat voor enig werk, noch enige stemgerechtigde kan onverkiesbaar gemaakt worden of het stemrecht verliezen wegens enige opvatting die hij/zij heeft of wegens het lid zijn van een school van denken waartoe hij/zij zou behoren. Meningeën of opvattingen geven geen recht op voorrechten en kunnen evenmin aanleiding zijn om strafmaatregelen te nemen.

De leden van de 'General Council' vragen elk lid van de Theosophical Society ernstig om deze fundamentele principes van de Theosophical Society te verdedigen, te handhaven en er naar te handelen, en ook onbevreesd zijn eigen recht te doen gelden op vrijheid van denken en van meningsuiting, binnen de grenzen van hoffelijkheid en rekening houdend met anderen.

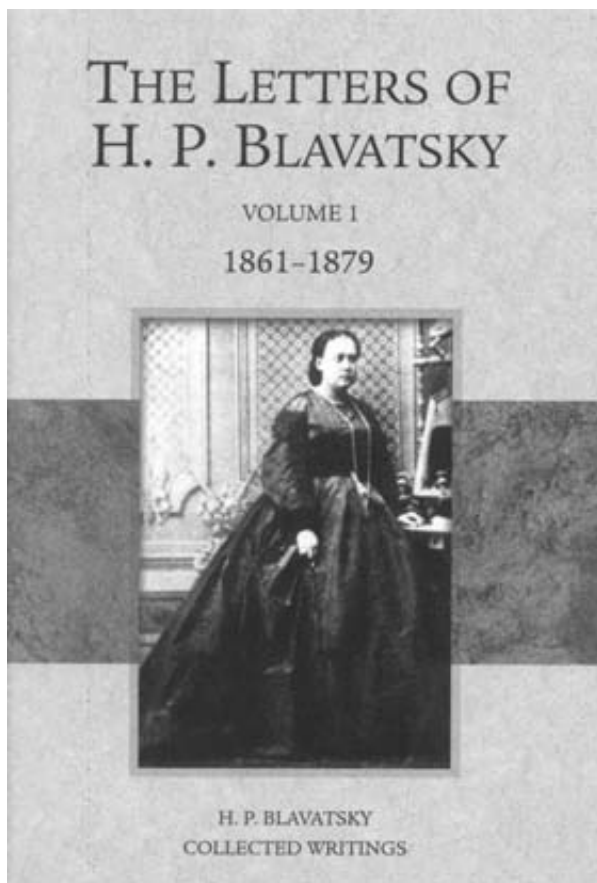

Uitgeverij der Theosofische Vereniging in Nederland

Tolstraat 154, 1074 VM Amsterdam

Tel. (020) 676 56 72, fax (020) 675 76 57

e-mail: books@theosofie.nl, website: <http://www.theosofie.nl>

Edited by Prof. John Algeo

654 pp., 16 x 23,5 cm, cloth 2003,
bibliography and
extensive glossary-index (125 pp)

ISBN: 0 8356 0836 0 € 27,50

Her published works present the public Helena Petrovna Blavatsky. Her correspondence represents the private H.P.B., the enigmatic, puzzling sphinx.

That correspondence, of which this is the first volume, is now being presented in the H.P. Blavatsky Collected Writings series. The letters in this volume span a period of nearly two decades, from the early 1860s to early 1879 (before Blavatsky's arrival in India).

Deze uitgaven zijn verkrijgbaar via de erkende boekhandel of rechtstreeks bij onze uitgeverij, tenzij anders vermeld. Wij zijn maandag tot en met vrijdag van 10.30 tot 17.00 uur geopend. Prijswijzigingen voorbehouden. Fondslijst op aanvraag.